

Αριθ. εντ. .131401

ΕΤΑΙΡΕΙΑ Ο "ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ,"

ΤΟ ΣΟΥΛΙ

ΚΑΙ

Ο ΣΑΜΟΥΗΛ

ΠΑΤΡΙΣ - ΘΡΗΣΚΕΙΑ

«Τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων γεννᾷ
τὴν Ἐλευθερίαν.»

ΥΠΟ

ΕΔΟΥΑΡΔΟΥ ΦΟΥΣΚΟΥ

**Κατὰ μετάφρασιν*

Γ. Χ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑ

(Ὑπὲρ ἐθνικοῦ σκοποῦ)

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΑΠΟ ΤΟΥ
ΑΓΕΩΝ ΑΡΙΘ

ἈΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Α. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

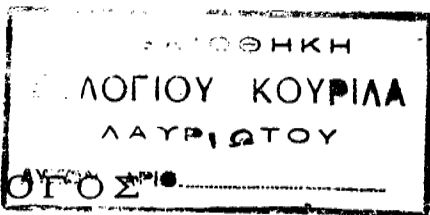
1906

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ματρουσιάνη

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

Ιστορία τῆς ἐνδόξου παλιγγενεσίας τῶν Ἑλλήνων ἐμπνέει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου αἰσθήματα ἱερὰ συνάμα καὶ ἐνθουσιώδη. Ὡ, ἀναμφιβόλως, ὁ ἀξιοθαύμαστος οὗτος λαὸς κατέχει πατροπαράδοτον τὸ ἀρειμάνιον καὶ ἀδάμαστον μένος τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, καὶ τῶν θειασπέσιων ἔργων τῆς ἀνθηροτέρας ἐποχῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἡ μεγάλη ἔγερσις ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο ν' ἀναχαιτίσῃ ἡ ἀπειρία τῶν ὅπλων καὶ ἡ ἄγνοια τῆς πειθαρχίας, οἱ ἄνιστοι ἀγῶνες, καθ' οὓς ὁ διακαὴς πόθος τῆς θρησκευτικῆς ἀπελευθερώσεως ἐνέπνεεν εἰς τὰς κοινοτέρας τάξεις τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας, ἐνισχυόμενοι ὑπὸ θάρρους καρτερικοῦ καὶ ἐπιστεφόμενοι ὑπὸ διηγετικῶν καὶ πολλάκις ὑπερφυῶν νικῶν, ταῦτα πάντα προξενοῦσιν ἀλλεπαλλήλους καὶ ἰσχυρὰς ἐντυπώσεις, ἀπεικονίζουσι δὲ τοιοῦτον ὑπεράνθρωπον ἡρωϊσμόν, ὥστε ἀποδεικνύουσιν ἀναντιρρήτως, ὅτι εἶνε μέγας καὶ ἰσχυρὸς εἰς τὰ στέγνα τῶν μαρτύρων τῆς δουλείας ὁ ἔρως τῆς πατρίδος, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, ὅταν συσσάροκῃται μὲ τὸ αἶσθημα τῆς θρησκείας, μὲ τὰς πατροφᾶς παραδόσεις καὶ μὲ τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν.

Πολλάκις δι' ἀπλήστου βλέμματος ἀναζητοῦμεν τὰ βλέμματα τῶν ἀνδρείων, οἵτινες ἐπεραΐωσαν τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως, δι' ὃ δικαίως ἐδοξάσθησαν. Διακαῆς τις καὶ ἀδάμαστος πόθος παρακινεῖ ἡμᾶς νὰ ἐτάζωμεν ἐν λεπτομερείᾳ πᾶν ὃ τι ἀφορᾷ εἰς λαόν, ὅστις ἔφερεν εἰς αἴσιον πέρας εὐκλεῆ ἀγῶνα, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἰδίας κυριαρχίας. Ὅσον δὲ καὶ ἂν θεωρηθῇ ἀτελὲς τὸ ἔργον τοῦτο, εἶνε πάντοτε ὅμως ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος μέλλοντος λαμπρότερου, τὸ ὅποιον ὁ λαὸς οὗτος θέλει ἐπίσης παρασκευάσῃ καὶ τὸ ὅποιον ἡμεῖς ἀπὸ καρδίας εὐχόμεθα ἐγγύτατον, ὥς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν εὐχόμενοι.

Ἀπ' ἐναντίας ἡ ἀλγεινὴ θεὰ λαῶν πεσόντων ἐν τῷ ἀγῶνι, ὁμοίων μὲν κατὰ τὸν ἡρωϊσμόν, τὰς θυσίας καὶ τὰ μαρτύρια, ἀλλ' ἀτυχῶν κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα, πληροὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἀφάτου λύπης. Ὁ νικητὴς λαὸς ἀνυποῖ μέτωπον ἀγέρωχον διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὸν θρίαμβον καὶ πάντες κηρύττουσι τὴν δόξαν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ λαὸς ὁ νενικημένος φέρει εἰς τὸ μέτωπον τὴν θλίψιν καὶ τὴν ἀποτυχίαν, καὶ ὁ κόσμος οἰκτεῖρει τὰς συμφοράς του.

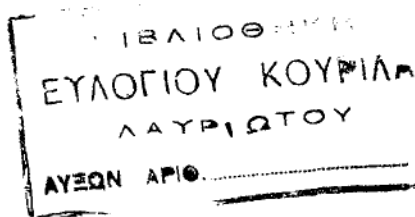
Ἀλλ' ἡ θλίψις αὕτη δὲν θέλει ἐκλείψῃ ποτὲ ἀπὸ τὸ μέτωπόν του ;... Ναί, θέλει ἐκλείψῃ ! Γνωρίζουσιν οἱ λαοὶ τὴν χεῖρα, ἣτις τὴν παρεσκευάσε.... Γνωρίζουσιν, ὅτι τὸ αἶμα θέλει τὴν ἐξαλείψῃ. Ἡ μεγάλη αὕτη ἰδέα ἐνεσαρκώθη εἰς τὴν συνείδησιν ὅλων τῶν λαῶν καὶ ἐξησφάλισεν ἤδη τὸν θρίαμ-

βον αὐτῆς διὰ τὸ μέλλον. Καὶ οὔτε ἡ μερικὴ διαφορὰ, οὔτε ἡ ὑλικὴ ἀποτυχία δύνανται νὰ κλονήσωσιν αὐτήν. Οἱ λαοὶ θέλουσι μοχθήσῃ περὶ αὐτῆς, ἕως οὗ πραγματοποιήσωσιν αὐτήν, καὶ πρώτη τις ἐπιτυχία δὲν θέλει τοὺς ἀποκοιμίσῃ, διότι ἐὰν τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα εἶνε ἤδη λελυμένον, ὑπολείπεται ὁμως ἡ πραγματοποίησις αὐτοῦ. Τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶνε πλεόν μυστήριον. Ἡ ἔκβασις θέλει εἶσθαι μᾶλλον ἢ ἥττον πιθανή, μᾶλλον ἢ ἥττον ἐγγίξουσα διὰ τοὺς ἢ ἐκείνους τοὺς λαούς, ἀλλ' ἡ φωνὴ μία θέλει εἶσθαι διὰ πάντας. Οἱ λαοὶ θέλουσιν ἀνακτήσῃ τὴν αὐτονομίαν, τὴν ὁποίαν τοῖς προώρισεν ἡ πατρογονικὴ γλῶσσα καὶ τὸ ὁμόδοξον τῶν ἰδεῶν.

Ἐκ τοιούτων σκέψεων ὁρμώμενοι, ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ ἐκλέξωμεν συμβεβηκότα τινὰ τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας, ὡς ὕλην ποιήσεως, ἣν θέλομεν τολμήσῃ νὰ ἐπιγράψωμεν «Ποίησιν τῆς ἐπαναστάσεως». — Ἡ ποίησις αὕτη, ἥτις εἶνε συνήθης εἰς ὁμοιοπαθεῖς λαούς, θέλει ἀνυψωθῇ κατὰ τὰς κρισίμους ἐκείνας περιστάσεις, καθ' ἃς οἱ ἄβουλοι ἡγεμόνες θέλουσιν ἀκούῃ ὡς τελευταῖον κίνημα, ὡς τελευταῖον λόγον, τὴν μεγάλην φωνὴν τῶν λαῶν, κραυγάζουσαν «εἰς τὰ ὄπλα!» Προϋτιμήσαμεν τὰς πρώτας μάχας τοῦ Σουλίου, διότι ἡ μακρὰ πάλη αὐτοῦ, ἐνδοξοτάτη μὲν μεταξὺ τῶν πολλῶν τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ἀτυχῆς δὲ διότι τὸ Σοῦλι εὐρίσκεται ἤδη ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἐλευθέρου ἐλληνικοῦ κράτους, ἐφάνη εἰς ἡμᾶς κατάλ-

ληλος ὅπως ἐκθέσωμεν ἐν τῇ περιγραφῇ αὐτῶν τὰς διαφόρους ιδέας, αἵτινες θέλουσιν ἀπαρτίξει τὴν ποιήσιν ἡμῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἀποδίδοντες τὸν φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν εἰς τὴν εὐμενῇ φιλοξενίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους (1), εἰς ὃ ἀνήκει ἡ ἱστορία τοῦ Σουλίου, ἀνανεοῦμεν ὁσημέραι τὸν ἀδελφικὸν ἐκεῖνον δεσμόν, διὰ τοῦ ὁποῖου κατὰ τὰς ἀμοιβαίας ἐκείνας περιτετείας, ὅτε μὲν εἰς τὴν ἑλληνίδα, ὅτε δὲ εἰς τὴν ἰταλίδα γῆν συνεδέθησαν ἐν κοινῇ ἀγάπῃ, ὥς εἰς μίαν συγχωνευθέντες πατρίδα ἀμφοτέροι οἱ ὁμοιοπαθεῖς οὗτοι λαοί. Ὁμολογοῦμεν ὅμως, ὅτι ἐν μικρῷ χάρτῃ μεγάλην ἐπιχειροῦμεν νὰ ζωγραφήσωμεν εἰκόνα, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον εἰς ἡμᾶς, διότι ποθοῦμεν νὰ καταστήσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν ἐπαισθητοτέρας καὶ ζωηροτέρας τὰς ἀπεικονίσεις, τὰς ὁποίας ἡ μορφὴ τοῦ πονήματος ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς. — Ἐὰν δὲ ἡ μορφὴ θέλει εἶσθαι κατωτέρα ἢ οὐ τῆς ιδέας, δὲν ἀνήκει εἰς ἡμᾶς νὰ κρίνωμεν. Ἄς δικαιολογήσῃ ἡμᾶς ἡ πρόθεσις, ἥτις εἶνε ἀγνή καὶ ἀγία, καὶ ἃς παρηγορήσῃ ἡμᾶς ἡ ἐλπίς μέλλοντος εὐτυχεστέρου.

(1) Ὁ ποιητὴς Ἐδουάρδος Φοῦσκος, καθ' ἣν ἐποχὴν συνέ-
 συνέγραφε τὸ παρὸν ἔργον, εὗρίσκετο πρόσφυξ ἐν Ἑλλάδι (1850),
 φεύγων τὴν καταδίωξιν τῶν τότε τυράννων τῆς πατρίδος του
 Ἰταλίας.

Ο ΨΑΛΜΩΔΟΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Α'

Ὅλλαι ἤδη εἶχον παρέλθῃ ἡμέραι, καθ' ἃς ἤκούετο εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Σουλίου θόρυβός τις ἀτελεύτητος ἀνδρῶν κατ' ἀνδρῶν μαχομένων, καὶ οἱ μαχηταὶ ἔσπευδον νὰ καταστρέψωσιν ἀλλήλους καὶ ὅπλων βροντὴ μεμακρυσμένη καὶ φρυαγμοὶ ἀπηλπισμένων καὶ στεναγμοὶ θνησκόντων ἐπανελαμβάνοντο εἰς τὰς κρημνώδεις κοιλάδας καὶ μετέδιδον μέχρι τῶν ἐσχάτων ἄκρων τῶν βουνῶν φωνὰς—«Ζήτω ὁ σταυρὸς—Ζήτω ἡ ἐλευθερία,—Ζήτω ἡ Ἑλλάς!»

Αἱ φωναὶ αὗται ἦσαν τὸ σύνθημα τῆς νέας ἐλληνικῆς φυλῆς, κηρυκτοῦσης τὴν ἀποστολὴν τοῦ 19^{ου} αἰ-
ῶνος!... Ἦρχετο τότε τὸ ἔτος 1801.

Ἀνὴρ τις σεβάσμιος, γέρον δια τὴν ἡλικίαν καὶ τὰ παθήματα, δεικνύων διὰ τῆς ὀψεως τὴν αὐταπά-
ρνησιν, ἣτις χαρακτηρίζει τὸν ἐρημίτην τῶν ἐλλήνι-
κῶν ὁρέων, ἐξῆλθε μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐκ τῆς εὐτελοῦς
καλύβης του εἰς μεμακρυσμένον καὶ ἀπότομον βρά-

χον ἐστημένης, καὶ ἀκούσας πρώτην φοράν τὰς φωνὰς ἐκείνας ἀνεσκίρτησεν. Ἦτο δύσις ἡλίου.

Ἐρριψε τὸ βλέμμα εἰς τὴν κοιλάδα, ἀλλὰ τὸ βλέμμα ἦτο ἀσθενὲς ἕνεκα τοῦ γήρατος — ἔτεινε τὸ οὖς μὲ πολλὴν προσοχὴν καὶ ἤκουσε τὴν γλυκύφθογον γλῶσσαν τῶν πατέρων του. Ἐπάλλετο ἡ καρδιά του σφοδρότερον, καὶ ἠσθάνθη ἀσυνήθη τινὰ παλμόν, παλμὸν ζωῆς νεανικῆς, καὶ ἔμεινεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἀκίνητος. Ὁ παλμὸς οὗτος ἦτο χορδή, πρὸ πολλοῦ χαλαρωθεῖσα εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ μετέδιδε τρέμοντά τινα ἤχον ὡς ἐν καιρῷ τῶν νεανικῶν αὐτοῦ χρόνων. Ἄλλ' ἐπάλλετο ἀληθῶς τοσοῦτον σφοδρῶς ἡ καρδιά του, ἥ ὄνειρος ἦτο τῆς παρελθούσης εἰκονοσαετοῦς ἡλικίας του, ὅστις μετέδιδεν εἰς τὴν νεκρωθεῖσαν αὐτοῦ φαντασίαν τὰ λείψανα ἐλπίδος, θεωρουμένης ἤδη ματαίας;

Ἦτο δύσις ἡλίου.

Ἐμπροσθεν τῆς ἐρημίτιδος καλύβης αὐτοῦ ἡγείρετο σταυρός, πρὸς ὃν ὁ γέρων ἔστρεψε τὰ βλέμματα, ὡς διὰ τὸν συμβουλευθῆ. Ἀκτὶς φωτὸς λαμπρὰ, καταβαίνουσα ἐκ τοῦ διαυγοῦς ἐλληνικοῦ ἡλίου, περιέζωνε τὸν σταυρόν, ὡς χλαμὺς χρυσοκεντημένη. Ἐνώπιον τοῦ τεραστίου θεάματος τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ οὐρανοῦ ἀσπάζεταιται πάντοτε μεγαλοπρεπῶς τὴν φύσιν καὶ ἀπέναντι τοῦ μα-

κροσκίου σταυροῦ, ὅστις ὡς γίγας ἵστατο ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπέμεινεν ὁ γέρων ἐν κατανυκτικῇ ἐκστάσει καὶ ἐπεφώνησεν :

— « ὦ ἦλιε τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τῆς δόξης σου ἔπες εἰς τὸν βόρβορον τοῦ αἵσχους διὰ μακρῶν αἰώνων πλάνης καὶ δουλείας.

« Ἦλιε τῆς Ἑλλάδος, λαμπρὸς ἤδη ἀνατέλλεις μετὰ νύκτα ὁδυνηρὰν καὶ εἰς ἐποχὴν φωτιζομένην ὑπὸ τῆς λαμπάδος τοῦ Εὐαγγελίου.

« ὦ ἦλιε τῆς Ἑλλάδος, ἐγείρου, ἐγείρου καινοφανῆς ἐπὶ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, λάβε τὸν ἀσπασμὸν τοῦ σταυροῦ καὶ ἀναθαπτιζόμενος εἰς τὸ νέον μερίδιμα τῆς Σωτηρίας, ζωογόνησον πάλιν τὸν παρακμάσαντα πολιτισμὸν, ὅστις ἐδίδαξε πάλαι ποτὲ τὰ ἔθνη.

« Χαῖρε, πρώτη ἡμέρα ζωῆς, χαῖρε ἀνατολὴ νέας ἐποχῆς! Χαῖρε, λαέ, ὁ ἀναμένων τὴν δευτέραν σου ὑπαρξιν ἐκ τῆς διαδόσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

« Σὺ ἔφερες εἰς πέρας τὸ οἰκοδόμημα τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' αὐτὸ ἦτο ἀσεβὲς καὶ κατεκρημνίσθη, ἅμ' ὥς ἡ ἀνθρωπότης ἐγνώρισε τὸν ἀληθῆ Θεόν.

« Αἱ ἡμέραι μου λήγουσιν, ὅτε αἱ σοὶ ἀνθοῦσι. Χαῖρε... Χαῖρε... ἄς σὲ καταστήσῃ εὐτυχὴ τὸ μεγαλεῖον τοῦ μέλλοντος, τὸ ὅποιον σοὶ προφητεύω ἀπὸ τῆς ἐρημίας μου ! »

Τρόμος τὸν κατέλαβε σπασμωδικός, ἱερὸς ἐνθουσιασμός διέσεισε τὰ μέλη του, καὶ ἔπese γονυπετῆς ἐνώπιον τοῦ λαβάρου, ἠσπάσθη αὐτὸ καὶ ἠὺχῆθη ὑπὲρ τοῦ Σταυροῦ, ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας, ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

B'

Ἐπῆλθεν ἡ νύξ καὶ ὁ γέρων ἀποκοιμηθεὶς ὠνεύετο, καὶ οἱ ὄνειροι αὐτοῦ ἦσαν ὀράματα, ἦσαν τὰ ὀράματα τοῦ δικαίου, ὅστις ποθεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του, καὶ ἦσαν θεῖαι ἀποκαλύψεις ἐπιτάττουσαι τὸν Μωυσῆν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τοὺς κινδύνους τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ.

Ἠγέρθη διὰ μιᾶς—ἠσθάνθη τὰ μέλη του ἄλκιμα καὶ ἐνεργητικά, ὡς μέλη νεανικῆς ἀκμῆς—ἠσθάνθη κραταιὰν τὴν ἀπεύδευτον γλῶσσάν του· τόσῳ τὴν ἐπηρέαζεν ἡ ἰσχὺς τῆς συμβουλῆς, τὸ κράτος τοῦ νεύματος τοῦ Ὑψίστου, καὶ . . . ἔτρεμεν! Ἀνέβλεψεν εἰς τοὺς ἀστράπτοντας θόλους τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις ἀπεχρωματίζετο ἔνεκα τοῦ φωτὸς τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου καὶ τῷ ἀπεικόνιζε τὸ μέλλον τῆς ἀναγεννωμένης πατρίδος . . . καὶ μειδίαμα χαρᾶς διεχύθη εἰς τὸ πρόσωπόν του, ἀνωρθώθη καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸ βουνόν, ἔνθα ἐγείρεται τὸ Σούλι. Ἀγνωστος ἐν μέσῳ τῆς ἀθροίσεως ἀνθρώπων συγκεκινημένων, ἤκουσε λόγους ψευδωνύ-

μων σοφῶν, οἵτινες ἐκήρυττον θεὸν εἰρήνης, θεὸν ἐχθρὸν τῆς ἐλευθερίας, θεόν, ὅστις ἤρνεϊτο νὰ βοηθῇ τοὺς ἀδυνάτους καὶ προέτρεπον τὸν λαὸν εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ εἰς τὴν ἀπάθειαν.

Ὁ δὲ λαός, δυστυχῆς μάρτυς πάντων τῶν σοφισμάτων, δὲν ἐνόει τὴν γλῶσσαν τῶν σοφῶν, καὶ ἠσθάνετο τὰ πάθη του καὶ ἔπασχεν, ἀλλ' ἤλπιζεν εἰς τὸν ἴδιον βραχίονα καὶ εἰς τὴν θεῖαν ἀντίληψιν καὶ δὲν ἐδέχετο συνθήκας καὶ ἐκραύγαζεν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ἤκουεν ὁ γέρον τὸς πόθους του καὶ ἔβλεπεν, ὅτι οὐδεὶς εὕρισκετο ἐκεῖ νὰ τοὺς διερμηνεύσῃ.

Καὶ εἴκοσι τέσσαρες μητέρες ἔκλαιον εἴκοσι τέσσαρας υἱούς, οἵτινες ἐστάλησαν ὅμηροι εἰς τὸν ἄγριον τύραννον, τὸν οὐτιδανὸν υἱὸν τοῦ Βελῆ-μπεη, ὅστις παρὰ τὴν ὄχθην τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων ὠνεορεύετο σκῆπτρα καὶ στέμματα εἰς τὰς ἀγκάλας Ἑλληνίδων, αἵτινες ἦσαν καταδεδικασμέναι νὰ θέλωσι τὴν ἀποτρόπαιον καὶ αἰμοχαρῆ ψυχὴν του.

Καὶ τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἀνδρῶν ἡ ζωὴ ἦτο παρακαταθήκη διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀνακωχῆς, τὴν ὁποίαν οἱ ἀπηυδαρμένοι μαχηταὶ τοῦ Σουλίου ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Τύραννον.

—«Δυστυχῇ λαέ! Λαὲ δυστυχῇ!» ἐκραύγασεν ὁ γέρον καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκπλαγέντες ἐστράφησαν

πρὸς τὸ μέρος, ἔνθεν ἤκούετο ἡ κραυγὴ, καὶ εἶδον τὸν Ἑρμῆτην.

Καὶ οἱ φοβεροὶ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Σουλίου ἔλεγον :

—«Τίς εἶν' αὐτός; Δὲν τὸν γνωρίζομεν· πρώτην φορὰν τὸν βλέπομεν.»

Ἄλλ' ὁ λαὸς δὲν ἤρώτα περὶ αὐτοῦ. Φωνὴ ἀγάπης ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ Ἑρμῆτου, καὶ ὁ λαός, ὁ ἀγαπῶν πάντοτε τὸν ἀγαπῶντα αὐτόν, ἤκουσε συγκεκινημένος τὴν φωνὴν καὶ ἔρριπτε τὰ βλέμματά του εἰς τὰ βλέμματα τοῦ γέροντος καὶ εἰσέδωε διὰ τοὺς πνεύματος εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας του. Καὶ ἔβλεπεν ἐν αὐτῇ τοὺς ἰδίους του πόθους—ἀγάπην πατρίδος, πίστιν μυστηριώδη, ἐλπίδα μέλλοντος—καὶ συνέρρεε περὶ αὐτόν, διότι ἀνεγνώριζε τὸν φίλον αὐτοῦ.

Κ' ἐκεῖνος ἐπανελάμβανε:—«Δυστυχῇ λαέ, ἐλθε μετ' ἐμοῦ!»—Καὶ πάντες ἤκουον τὴν φωνὴν του; τὴν ὁποίαν ὁ ἐνθουσιασμὸς καθίστα ἰσχυράν. Μεγαλυνθεῖς τότε ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Ὑψίστου ὁ γέρων, ἀνέβη ἐπὶ τμήματος βράχου καὶ ἐλάλησε :

—«Ὁ ἥλιος, ὁ χρυσῶνων τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν τοῦ Σουλίου, διεσκέδασε τὰ δράματα τοῦ πνεύματός μου, καὶ ἡ ψυχὴ μου ἐξύπνησε μὲ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, τὸ ὁποῖον προσέβαλε τὴν ὄψιν μου. Ἀκούσατε, ὦ ἄνθρωποι, ἀκούσατε τὰς ἐμπνεύσεις τῆς ἀληθείας.

»Ναί, ὁ Θεὸς ἐν τῇ μεγαλειότητι αὐτοῦ δὲν κατέβη μέχρις ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου λειτουργοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ μὲ ἀπέστειλεν ὡς ἄγγελον τοῦ δλέθρου, διότι ὁ ἄγγελος τῆς εἰρήνης ἔμεινεν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἵνα δοξολογήσῃ τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν λαῶν.

»Καὶ ὁ ἄγγελος τοῦ δλέθρου, περιβεβλημένος χλαμύδα νεκρώσιμον, ἔσειε τὴν μεγάλην, τὴν φλογεράν ρομφαίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀδάμ, διότι οἱ υἱοὶ τοῦ ΚΑΪΝ ἔφραξαν τὴν ὁδόν, τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ δένδρον τῆς ζωῆς καὶ οἱ ἄθῳοι ἦσαν ἀδύνατοι καὶ οἱ ἀποπεπλανημένοι δὲν ἔβλεπον αὐτὸ καὶ οἱ βλέποντες ἔμενον ἀνάλγητοι.

»Καὶ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀγγέλλου ἐξήρχοντο δι' ὑμᾶς λόγοι θείας γνώσεως. Ναί, δι' ὑμᾶς τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν ὑμῶν. Καὶ ἔλεγε :—«Ἐγὼ θέλω ἀνασεῖν τὴν ρομφαίαν ταύτην, διότι τοιοῦτον εἶνε τὸ θέλημα τοῦ Ὑψίστου, θέλω τὴν ἀνασεῖν, ἕως οὗ οἱ ἄνθρωποι ἐκπληρώσωσι τὰ ρητὰ αὐτοῦ, τὰ γεγραμμένα εἰς τὰς ἁγίας Γραφάς.

»Καὶ αἱ Γραφαὶ θέλουσι τὸν θρίαμβον τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς τὰ ρητὰ αὐτῶν καθιεροῦνται τὰ δίκαια τῶν λαῶν, διότι οἱ ἱεροὶ προφῆται ἐλάλησαν εἰς τοὺς κοιμωμένους τὸν ὕπνον τοῦ θανάτου καὶ ἠγέρθησαν οὗτοι καὶ μίαν ἤκουσαν πάντες χορδὴν, θίγουσαν τὴν καρδίαν αὐτῶν, καὶ θέλῃσιν κραταιὰν ἐξέφρασαν καὶ

δὲν εἰσηκούσθησαν. . . . Κατηραμένοι οἱ μὴ πιστεύσαντες!

»Καὶ ἡ ἀλήθεια αὕτη κωλύεται ὑπὸ φραγμῶν, οἵτινες τὴν ἐμποδίζουσι νὰ διαχυθῇ εἰς τὴν θέλησιν ὀλίγων ἀνθρώπων· ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶνε μετὰ τῶν πολλῶν, διότι πολλοὶ εἰσιν οἱ πάσχοντες, καὶ δὲν εἶνε μετὰ τῶν ὀλίγων, διότι οἱ ὀλίγοι εἰσὶν αἵτιοι παντὸς κακοῦ! Ἐὰν δὲ τῶν ὀλίγων ἡ θέλησις νικᾷ τὴν δύναμιν τοῦ λέοντος, ἡ ἰσχὺς τοῦ Ὑψίστου ὑπερτερεῖ τὴν φύσιν σύμπασαν καὶ ἐμπνέει εἰς τοὺς πάσχοντας τοιαύτην ἰσχύον, ἥτις ἀρκεῖ ν' ἀπολυτρώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀφοῦ ἡ θεότης ἀπελύτρωσεν ἅπαξ τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας.

»Καὶ ἡ θεία ἐκείνη πνοή, ἡ ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς ἀληθείας συνταράττουσα τοὺς λαοὺς, περιέβαλλε δι' ἰσχύος τὸν τροπαιοῦχον λόγον καὶ οἱ ἄνθρωποι διὰ τοῦ λόγου συνενοήθησαν, ἀλλὰ γνωρίσαντες, ὅτι οἱ τύραννοι ἡγνόνουν τὸ κράτος τοῦ λόγου, ἐφεῦρον τότε τῶν ὀπλῶν τὸ κράτος, ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ κράτος καὶ ἡ βουλὴ τοῦ Ὑψίστου.

»Καὶ ἀφ' οὗτο οἱ λαοὶ συνενοήθησαν, τὰ διανοήματα τῶν λαῶν θέλουσιν ὑπάρχειν μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων, διότι ἀπὸ τοῦ Ὑψίστου ἀπορρέει ἡ ἐμπνευσις αὐτῶν. Καὶ οἱ φραγμοὶ τῶν τυράννων

θέλουσι καταπέσει, διότι ἔργα εἰσὶ τῆς πονηρίας τῶν ἀνθρώπων.

»Ψεύδεται λοιπὸν ὁ διατεινόμενος, ὅτι ὁ Θεὸς μισεῖ τὸν πόλεμον. Ἡ στάθμη τῆς ἀληθείας εἶνε ὁ Θεός, καὶ ἔταν ὁ πόλεμος εἶνε ἐν τῇ στάθμῃ τῆς ἀληθείας, ὁ πόλεμος εἶνε ὁ Θεός.

»Ὁ δηλητηριάζων τῆς ἀγάπης τὸν λόγον εἰς τὰ χεῖλη σου, ὁ μεταβάλλων τὰς προσευχάς σου εἰς πνοὴν μίσους, ὁ ἄνθρωπος, ὅστις σὲ ἀναγκάζει νὰ ἀναθεματίζῃς τὸν ἄνθρωπον, νὰ βλασφημῇς τὸν ἄνθρωπον, καὶ νὰ ὀμνύῃς ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ Θεοῦ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνθρώπου, εἶνε ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Θεὸς θέλει νὰ καταστραφῇ διὰ τοῦ ἀνθρώπου.

»Καὶ τί λοιπὸν λέγουσιν ὑμῖν οἱ ἄφρονες οὗτοι σύμβουλοι τῆς εἰρήνης;... Ἐνισχύουσι τὸν λόγον τοῦ δυνατοῦ... Μὴ τοὺς ἀκούητε!

»Εἰρήνην θέλομεν, ἀλλ' εἰρήνην ἐλευθερίας· διότι οἱ λαοὶ δὲν εὐρίσκουσιν εἰρήνην ἐν τῇ εἰρήνῃ τῆς τυραννίας.

»Θέλει ἔλθῃ ἡμέρα, καθ' ἣν, καταστρεφόμενων ἢ σωφρονιζόμενων τῶν ἰσχυρῶν διὰ τῆς χειρὸς τοῦ λαοῦ, δὲν θέλουσιν ὑπάρχει πλεόν εἰμὴ ἄνθρωποι αὐτεξούσιοι καὶ ἐλεύθεροι. Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ἡ ἀνθρωπότης, ἐνώπιον ἐνὸς μόνου θυσιαστηρίου συν-

ερχομένη, θέλει προσφέρει, ὡς ὀλοκαύτωμα εἰς τὴν παγκόσμιον ἰσότητα καὶ ἀδελφότητα πάντα τὰ ὄργανα τοῦ θανάτου, τὰ ὅποια ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐπενόησεν ἡ ἀνάγκη.

» Ἄλλ' ὁ νοῦς τῶν λαῶν δὲν στρέφεται εἰμὴ περὶ τὴν διηνεκὴ ἐλπίδα τῆς βελτιώσεως, τὴν ὁποῖαν ματαιοῦσιν οἱ τύραννοι. Ὑμεῖς λοιπὸν οἱ βασανιζόμενοι ἀνάγκη νὰ ἐπικαλεσθῇτε τὸν πόλεμον, ὡς ἀντιποιοῦμενον τῆς ἐλευθερίας, καὶ νὰ τὸν ὑπομένητε ὡς δεινὸν ἀναγκαῖον καὶ νὰ τὸν δοξάσητε μίαν ἡμέραν ὡς ἄγγελον εἰρήνης.

» Χεῖρ σιδηρᾶ σήμερον θέλει νὰ καταστρέφῃ τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν, ἀλλ' ἡ καρδία ὑμῶν ἄς ζωογονηθῇ εἰς ρύακας αἵματος, ἄς ἀναστατωθῇ, ἄς πάλλῃ ἐκ νέου, ἄς ἐλπίσῃ, ἄς ἐγερθῇ, ἄς περιπατήσῃ.

» Ἐγέρθητε λοιπόν, ὦ ἀδελφοί, καὶ εἰς νύκτα Ἄδου ζοφεράν θέλωμεν ὑμνήσῃ τὴν ἀνατολὴν τῆς ἐλευθερίας ».

Καὶ ὁ λαὸς τοῦ Σουλίου ἤκουσε κατάθραμβος καὶ φωτισμένους τὸν λόγον τοῦ γέροντος, καὶ τρεῖς ἀνεκραύγασε:

— «Πόλεμος μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Σταυροῦ».

«Πόλεμος μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος».

Καὶ ὁ γηραιὸς Ἑρμῆτης ἠυλόγησε τὸν λαὸν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Γ'

Εἶχε παύση ἡ λαλιά τοῦ προφήτου. Οἱ φεβεροὶ ὀπλαρχηγοὶ καὶ οἱ γενναῖοι ἥρωες τοῦ Σουλίου ἔδλεπον ἀλλήλους μετ' ἐκπλήξεως, καὶ σιωπηλῶς ἡρωτῶντο, τίς ἄρα ἦτο ὁ γέρον ἐκεῖνος. Ἐνόησεν ὁ Ἑρμῆτης τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, καὶ ταχύτατος ἐμφανισθεὶς ἐν τῷ μέσῳ εἶπε :

— «Σαμουήλ ἐγὼ λέγομαι, ὁ ἄνθρωπος τοῦ μέλ-
λοντος, Σαμουήλ ὁ πατήρ τῶν πασχόντων !

» Ἐγὼ ἦλθον νὰ ἀνοίξω ὑμῖν τὰς πύλας τοῦ αἰῶ-
νος !

» Ἐντεῦθεν ἡ γηραιὰ μήτηρ τῶν ἡρώων θέλει ἀρχίσῃ νὰ συνέλθῃ εἰς ἑαυτήν, καὶ νὰ καθέξῃ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν πάλαι ποτὲ ἐνεψύχωνε καὶ ἐμεγάλυνε διὰ τῆς ζωογόνου εὐ-
φυΐας τῆς.

» Ναί· ἀπὸ τοῦ Σουλίου θέλει ἀρχίσῃ νέα ἐποχή, ἥτις, πλήρης ἰσχύος καὶ ζωῆς, θέλει συντρίψῃ τὴν βαρυδαίμονα πλάκα τοῦ θανάτου, ἔνθα ἐν μνήματι βαρβαρότητος εἶχε ταφῇ ἡ Ἑλλάς τέσσαρας ἡδὴ αἰῶνας.

»Ἐντεῦθεν θέλουσιν ἐκπηδήσῃ αἱ πρῶται φάλαγγες, ὅσαι, ἐπιπίπτουσαι ἐναντίον τῶν τυράννων τῆς ἐλληνικῆς γῆς, προώρισται νὰ τὴν συνταράξωσι καὶ νὰ τὴν προπαρασκευάσωσιν εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας.

»Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄνθρωπος τοῦ μέλλοντος. Ὑμεῖς εἰσθε μὴδέν· ἀλλ' ἡ πνοή τῆς θείας προνοίας διέκρινεν ὑμᾶς καὶ ἐνέπνευσεν ὑμῖν θάρρος. — Θέλετε δοξασθῇ.

»Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄνθρωπος τοῦ μέλλοντος! Λόγος μου εἶνε ὁ Θεός, λατρεία μου ἡ ἐλευθερία, πίστις μου ὁ λαός.»

Καὶ ἄλλο δὲν εἶπε καὶ ἀνελήφθη.

Καὶ ὅλοι ἐκπλαγέντες ἐπεφώνουν ἀκίνητοι τότε : «Σαμουήλ, Σαμουήλ!» Καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπαναλάβωσιν ἄλλο, διότι οἱ λοιποὶ λόγοι τοῦ Ἑρημίτου ἦσαν δι' αὐτοὺς μυρία ἀρμονίαι γλυκυφθόγγων ὀργάνων, αἵτινες, προσβάλλουσαι πανταχόθεν καὶ διὰ μιᾶς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν διασείουσι, τὴν μεγαλύνουσι καὶ τὴν βυθίζουσιν εἰς τὸ πέλαγος μυρίων ἀνεξηγήτων αἰσθημάτων καὶ ἡ ψυχὴ τότε αἰσθάνεται μόνον, ὅτι δι' ἄλματος μυστηριώδους ἐκπηδᾷ περιπαθῆς πρὸς τὸν Ὑψιστον.

Δ'

Ἡμέραι τινες εἶχον παρέλθῃ.

Καὶ νῦξ ἦτο ζοφερά, καὶ ὁ ἄνεμος διεπορεύετο ἀκράτητος ἐκ τῶν στενωπῶν, καὶ ἔνθα ἐπέπιπτεν ὀρμητικὸς καὶ συνωδεύετο ὑπὸ βαρυηχοῦς θορύβου, ὅτε μὲν ἐπιτεινόμενος, ὅτε δὲ διακοπτόμενος ὑπὸ λαιλάπων, αἵτινες συνεκρούοντο ἀμοιβαίως καὶ ἔπαυον καὶ ἐπανήρχοντο φοβερώτεροι.

Καὶ ὁ Σαμουήλ, εἰς ἄντρον βράχου κοιμηθεὶς, ὕπνωσε καὶ ὠνειρεύθη, καὶ εἶδεν εἴκοσι τέσσαρας καλοὺς νεανίας, οἵτινες συμπυκνούμενοι ἐδάσταζον βαρυτάτην ἄλυσιν, τῆς ὁποίας τὸν πρῶτον κρίκον ἐκράτει ἄνθρωπος δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καὶ προσεπάθει νὰ τὴν ἀρπάσῃ.

Καὶ ἀνέκραζεν : — « Ἀφήσατέ την. Πρέπει νὰ σφενδονίσω αὐτὴν κατὰ τοῦ λαοῦ ὑμῶν, διότι δὲν θέλει νὰ εἶνε δοῦλός μου! — Καὶ ἔσφιγγε παντὶ σθένει τὸν κρίκον, καὶ οἱ νεανίαὶ ὑπερήσπιζαν αὐτὴν πεισματώδεις, καὶ διὰ τοῦτο κατετραυματίζοντο καὶ ἀπέθνησκον μέχρις ἑνός.

Καὶ ἡ ἄλυσις εἶχε μείνῃ εἰς χεῖρας τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ἀλλ' ἦτο φρικωδῶς κατηγμαγμένη!...

Τρομαγμένος ἐξύπνησεν ὁ Σαμουήλ καί, ἡμέρας διαγελώσης, ἐξεπλάγῃ ἰδὼν εἰς τὰς ἀγκυῖας τοῦ Σου-

λίου ἀσυνήθη τινὰ θόρυβον ἀνθρώπων. Ἐτραξε ταχὺς καὶ ἀνεμήχθη μετὰ τοῦ λαοῦ.

Καὶ ἐκ τοῦ στόματος ἀπεσταλμένου τοῦ Τυράννου τῶν Ἰωαννίνων ἤκουσε πρότασιν εἰρήνης καὶ δουλείας καὶ οὐχὶ πλέον ἀνακωχῆς καὶ ἤκουσεν ἀπειλὴν θανάτου διὰ τοὺς ὁμήρους καὶ ἤκουσεν ἀπειλὰς καταστροφῆς διὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τοῦ Σουλίου, ἐὰν δὲν ἔκυπτε τὸν τράχηλον εἰς τὸ θέλημα τοῦ Τυράννου.

Καὶ ἐφρύαζεν ὁ λαὸς διὰ τὸ νέον τοῦτο ὄνειδος, καὶ ἀκούσιοι ἐτείνοντο αἱ χεῖρες αὐτοῦ, ψάλλουσαι τὰ ὅπλα, καὶ πάντες ἀνεκραύγαζον, ἐπιζητοῦντες τὸν ὄλεθρον τῶν ἀπίστων. Ὀλίγοι δέ, οἱ σύμβουλοι τῆς εἰρήνης, διέσπειρον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ φόβον καὶ τρόμον, καὶ αἱ εἴκοσι τέσσαρες μητέρες ἀνεζήτουν μετὰ θορύβου τοὺς εἴκοσι τέσσαρας υἱούς των.

Καὶ ταχὺς ὥς ἀστραπὴ ἐπανήλθεν εἰς τὰς φρένας τοῦ Σαμουήλ ὁ ὄνειρος τῆς νυκτὸς καὶ ἀνεβόησεν:

— «Ἡ μεγάλη λήκυθος τοῦ χρόνου ἐπληρώθη, ὦ μαχηταὶ τοῦ Σουλίου! Μὴ πιστεύητε ἀγγελίας τυράννων, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλήθεια. Ἐὰν μίαν πέτραν, μίαν μόνην πέτραν παραχωρήσητε ἐκ τῶν βουνῶν ὑμῶν εἰς τὸν Τύραννον, θέλετε δουλώσῃ τὴν πατρίδα, καὶ δὲν σώζετε τοὺς υἱούς, ὅχι, δὲν τοὺς σώζετε. . . — Δυστυχεῖς μητέρες, μὴ

κλαίητε! — Οἱ εἴκοσι τέσσαρες υἱοὶ τοῦ Σουλίου εἰσὶ τὴν στιγμήν ταύτην εἰς τὰς τάξεις τῶν μαρτύρων τῆς ἐλευθερίας! »

Καὶ ἡ ὀργὴ ἐτράχυνεν ὅλων τὰ πρόσωπα καὶ ἀφ' ὅλων τὰ χεῖλη ἐξῆλθε τρομερὰ κραυγὴ κατάρας καὶ ὁ Σαμουὴλ ἐπανέλαθεν :

— « Ἐφθασαν ἤδη αἱ ἡμέραι τῆς σωτηρίας καὶ τοῦ ἀσεβοῦς Ἀσσυρίου αἱ πόλεις θέλουσι καταπέσῃ, καθὼς αἱ σκιναί, αἱ ἐν τῇ ἐρήμῳ στηνόμεναι διαλύονται κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

» Ἐκέκραξαν οἱ δίκαιοι, καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσεν αὐτῶν, καὶ ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτῶν ἐρρύσατο αὐτούς.

» Οὕτω γέγραπται.

» Οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ.

» Μόνη ἡ δικαιοσύνη σώζει βασιλεῖς καὶ δυνατοὺς, καὶ οἱ περιφρονήσαντες αὐτὴν τύραννοι θέλουσι καταστραφῇ καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες τοὺς τυράννους θέλουσιν ἐξολοθρευθῇ.

» Τίς θέλει τολμήσῃ νὰ κηρύξῃ δουλείαν; Καὶ ποῦ ἄρα δὲν ἀνυψοῦται κατ' αὐτῆς κραυγὴ κατάρας, βαρυσείουσα τὴν γῆν, καὶ ποῦ δὲν ἀκούεται κρυφὸς στεναγμός, καὶ ποῦ δὲν πνέει φιλελεύθερος πόθος, ἀρεστὸς εἰς τὸν Θεὸν τῆς ἀληθείας καὶ ποῦ δὲν ἤχεϊ

φρυαγμός, ὅστις καὶ ἐν μέσῳ τῶν κλαυθμῶν τῆς δουλείας διαχέει τὸν τρόμον ;

» Οἱ ἀναιδεῖς, οἱ κηρύττοντες τὴν ὑποταγὴν, κηρύττουσιν ἐν τῇ σκότει, διότι θέλουσι νὰ κρύψωσι τὸ αἶσχος τοῦ προσώπου αὐτῶν, διότι ἐργάζονται τὴν ἀνομίαν, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν τεκταίνονται ἐν τῇ σκότει, διότι φοβοῦνται τὴν ἀρὰν τῶν αἰώνων.

» Ἄλλ' ὁ Θεὸς εἶπεν:—« Ἐξαιρεῖσθε *δηροπασμέ-
νον ἐκ χειρὸς ἀδικοῦντος αὐτόν* »· καὶ τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν ὑμῖν ὁ Θεός, ἅς θερμάνῃ τὴν πίστιν ὑμῶν, καὶ ἅς σὰς ἐμπνεύσῃ ὑμῖν θάρρος καὶ γενναιο-
τητα.

» Μὴ ἀφίνητε διὰ τὴν αὔριον τὸ ἔργον τῆς βελτιώσεως. Ἡ ὑπομονὴ ὑμῶν θέλει εἶσθαι σημεῖον ἀναλγησίας· οἱ ἐχθροὶ θέλουσιν ἐμπαίξῃ ὑμᾶς, καὶ δὲν θέλουσιν ἀνακουφίσῃ τὰ ὑμέτερα δεινά, ἀλλὰ δι' ἀπατηλῆς θωπείας θέλουσι στομῶσῃ τὰ σιδηρα τῶν δεσμῶν ὑμῶν.

» Ἡ ἀναβολὴ τοῦ ἀγῶνος εἶνε παράτασις τῆς δουλείας. Σήμερον ἐγερθέντες, σήμερον πρέπει ν' ἀναζήσητε. Ἐὰν αὔριον παραλύσητε, δὲν θέλει ἐννοήσῃ ὁ εἰς τὸν ἄλλον.

» Θέλετε ν' ἀφήσητε εἰς τοὺς υἱοὺς ὑμῶν τὴν κληρονομίαν τοῦ πολέμου ; ... Ἰ Καὶ διατί ; διὰ νὰ κλη-

ρονομήσωσι τὸ ὄνειδος τῆς δουλείας ; Οἱ υἱοὶ ὑμῶν θέλουσιν ἀναθεματίσῃ ὑμᾶς.

» Σήμερον εἶνε ἡμέρα δόξης καὶ ἐὰν ἡττηθῶμεν, ἀποπλύνομεν τὸ ὄνειδος τὴν ἐπιούσαν.

» Σήμερον εἶνε ἡμέρα ἀποθεώσεως, ἀλλ' αὖριον ; ... Ἡ αὖριον εἶνε μυστήριον, καὶ ἡ σήμερον εἶνε κτῆμα ἡμῶν. Ἐὰν δὲν μ' ἐννοῇτε, νὰ εἰσθε διὰ παντὸς κατηγοραμένοι.

» Δέκα ἐννέα ἤδη παρήλθον αἰῶνες καὶ ἡ ἀνθρωπότης, ἐν μέσῳ τοσούτου αἵματος διερχομένη, δὲν ἀνέκτησεν εἰσέτι τὰ δίκαια αὐτῆς. Καὶ τίνες διαφιλονεικοῦσιν αὐτά ; Οἱ ἄθλιοι ἐκείνοι, οἱ ἀξιούντες, ὅτι ὁ οἶκτος τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν αὐτῶν ἰσχύν.

» Ἄλλ' ἡ ἀνθρωπότης ἐφωτίσθη, καὶ δέκα ἐννέα αἰῶνες ἀμαθείας δύνανται ἤδη νὰ δικαιολογήσωσιν ὑμᾶς, ἀλλὰ μία καὶ μόνη ἡμέρα γνώσεως δὲν θέλει δικαιολογήσῃ ὑμᾶς εἰς αἰῶνας αἰώνων.

» Ἐρωτήσατε τοὺς διατεινομένους, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν προπαρεσκευάσθησαν εἰσέτι, ὅτι οἱ λαοὶ δὲν ὥριμασαν ἀκόμῃ, ἐρωτήσατε : Ὑπῆρξέ ποτε τεχνίτης, καυχηθεὶς διὰ τὴν ἐντέλειαν τῆς τέχνης του, ἐὰν δὲν ἐξήσκησεν αὐτήν ; Συλλογίσθητε, ὦ ἄφρονες, ὅτι θέλουσι νὰ διδάξωσιν ὑμᾶς τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς δουλείας. Ἡ δουλεία διδάσκει τὴν κα-

ταστροφὴν καὶ μόνη ἡ ἐλευθερία διδάσκει τὴν ἐλευθερίαν.

» Ἄς σπεύσωσι κατόπιν αὐτῆς καὶ ἰσχυροὶ καὶ ἀδύνατοι, καὶ ἅς διαδεχθῶσιν ἄλλοι τοὺς ἰσχυροὺς προμάχους πίπτοντας, καὶ οἱ ἀδύνατοι ἅς χεροπιασθῶσι σφικτὰ μετὰ τῶν φοβουμένων, καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἔσεται μεγάλη.

» Ἀνάστα, ὦ ἀξιοπρέπεια ἐθνική· ἐγέρθητε, υἱοὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐκδικήσατε τὴν βασανιζομένην φυλὴν ὑμῶν. Ὁ θρίαμβος ὑμῶν θέλει εἶσθαι θρίαμβος τῆς ἀνθρωπότητος! Ναί, ἐπληρώθη ἡ λήκυθος τοῦ χρόνου, τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσιν ἐφ' ἡμῶν, ἐμπρός, ὦ ἄνδρεῖοι . . . ἢ δόξα ἢ θάνατος.»

Καὶ ὁ Σαμουὴλ ἠυλόγησε τὸν λαὸν ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Καὶ οἱ κεραυνομάχαι καὶ ἡλιοκαεῖς λέοντες τοῦ Σουλίου συνήρχοντο ἐν συμβουλίῳ καὶ φωναὶ πολέμου ἐξήρχοντο ἐκ τῶν χειλέων αὐτῶν, φλογιζόμεναι ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς ἐλευθερίας.

Καὶ ἰδοὺ οἱ Τζαβελλαῖοι, οἱ Κουτσονικαῖοι, οἱ Ζερβαῖοι, οἱ Δρακαῖοι καὶ οἱ Λαλαῖοι, καὶ ἰδοὺ οἱ Μποτσιαραῖοι, οἱ Δαγγλαῖοι, οἱ Μπουσμποῖοι, οἱ Βαγαῖοι, οἱ Φωτομαραῖοι, οἱ Ζαρμπαῖοι, οἱ Λαμπραῖοι, οἱ Παππαγιανναῖοι, οἱ Καραμπιναῖοι, καὶ οἱ Μαλα-

μαῖοι, καὶ ἰδοὺ πάντες ἐκείνοι συνέταξαν καὶ υπέγραψαν ἀξιοπρεπεῖ Ἀπάντησιν.

«Ἡ ἀπιστία τοῦ ἀτίμου ὀνόματός σου κρατύνει
 » τὰς δυνάμεις ἡμῶν. Μάθε, ὅτι ἀφ' ἧς ἡμέρας σοὶ
 » ἠγνοίξαμεν τὸν πόλεμον, μόνον δεκαεπτὰ ἀνδρείους
 » ἀπωλέσαμεν. Τώρα ὑπολογίζοιεν τεσσαράκοντα καὶ
 » ἓνα, ἀφοῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν σου ἡ ζωὴ
 » τῶν ὁμήρων τοῦ Σουλίου. Ἀλλὰ πρέπει δι' αὐτοῦς
 » νὰ ἀπολέσωμεν τὴν πατρίδα ἡμῶν; Ὅχι, ἡμεῖς
 » δὲν θέλομεν ἀπὸ σὲ μήτε εἰρήνην, μήτε ἀνακωχὴν !
 » Σὺ εἶσαι πάντοτε ὁ αὐτός, πάντοτε ἄδικος, ἐπίορ-
 » κος, ἄπιστος».

Καὶ ὁ πόλεμος ἀπεφασίσθη, καὶ οἱ ἀνδρεῖοι Χριστιανοὶ διελύθησαν, προνοοῦντες περὶ τῶν προπαρασκευῶν τοῦ ἀγῶνος.

Ε'

Ἦκουσεν ὁ αἰμοχαρὴς Πασᾶς τὴν τολμηρὰν ἀπάντησιν καὶ ἠγέρθη ἀπὸ τὰ μαλακὰ στρώματα καὶ τὸ στόμα του ἐβλασφήμησεν ἀσεβῆ βλασφημίαν καὶ οἱ θόλοι τῶν πολυφρουρήτων δωμάτων αὐτοῦ συνεταράχθησαν. Καὶ ὤμοσε τὸν ὀλεθρον τοῦ Σουλίου, καὶ ὤμοσε νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῦ ἕως εἰς τὴν γενεάν, τὴν ἔτι πάλλουςαν ἐντὸς τῆς μητρικῆς γαστρὸς.

Καὶ αἱ ἡμέραι διεδέχοντο τὰς ἡμέρας, καὶ εἰς τὰ κρημνώδη ριζοδοῦνια τοῦ Σουλίου συνετρίβοντο αἱ φάλαγγες τῶν ἐχθρῶν καὶ οἱ βάρβαροι υἱοὶ τοῦ Μωάμεθ ἔκλινον καθηγμαγμένην τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τῶν μαχητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ συνεχεῖς ἔκαιον αἱ μάχαι καὶ ἀμοιβαῖος ἦτο ὁ θάνατος.

Καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Σαμουήλ ἐν μέσῳ τῶν ἀνδρείων Σουλιωτῶν ἦτο ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου, τὴν φυλὴν αὐτῶν πᾶσαν προσκαλοῦσα εἰς πόλεμον καὶ οἱ λόγοι αὐτῆς ἐξήρχοντο φλογεροὶ καὶ ἐνέπνεον δύναμιν καὶ ἰσχὺν μέχρι τῶν ἀπωτάτων μυχῶν τῶν πνευμάτων.

Ἀκούραστος καὶ ἀντιλήπτωρ ἀπανταχοῦ, ἐδίδασκε διὰ τοῦ παραδείγματος τὴν δραστηριότητα καὶ τὸ ἔλεος καὶ πάντες ἐκάλουν αὐτὸν πατέρα τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πασχόντων.

Ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ θνήσκοντος, τὸν ὅποιον ἐπαρηγόρει, ἐπορεύετο εἰς τὰ ὕψη τῶν βουνῶν καὶ εἰς τὸ βάθος τῶν κοιλάδων καὶ ἔκτιζε προμαχῶνας καὶ κατεσκεύαζε πύργους καὶ διηύθυνε τηλεβόλα καὶ ἕκαστος πάσχων καὶ πᾶς φιλόπολις μαχητῆς ηὐλόγει αὐτὸν ἀπὸ καρδίας.

Καὶ ἄλλοτε μὲν ψωμοζήτητος ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν, κατεσκοπέυε τὰ κινήματα αὐτῶν, ἐπὶ τῶν πύργων ἄλλοτε διέταττεν ἔνθους τὴν μάχην, ρήτωρ δ' ἄλλοτε ἐδίδασκε τὸ θάρρος καὶ τὴν καρτερίαν. Καὶ λειτουρ-

γὸς τοῦ Ὑψίστου πάντοτε, ἐπεκαλεῖτο τὴν θεῖαν ἀντίληψιν καὶ στρατιώτης καὶ ἱερεὺς συνάμα καὶ ἐμάχετο εἰς τὸ πεδῖον καὶ ἀπήγγελεν εἰς τοὺς θνήσκοντας τὸν τελευταῖον λόγον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας. Τοιοῦτος ἦν ὁ ἀτρόμητος οὗτος γέρων καὶ ἦντλει τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ ἐν τῇ μυστηριώδει δυνάμει τοῦ Ὑψίστου καὶ ἔβλεπεν εἰς τὸ φῶς τῆς πίστεως τὰς ἀκτῖνας τοῦ μέλλοντος, αἷτινες περιέζωνον μὲ φωτεινοτάτην χλαμύδα τὸ μέγα θουσιαστήριον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος.

Γ'

Δύο ἔτη παρήλθον.

Ὁ καταχθόνιος Σατράπης τοῦ ὁποίου τὰ σπλάγχνα ἔτηκε φλογερὰ καὶ λυσσώδης ἡ ὀργή, ἐφρύαττε πᾶσαν ἡμέραν διὰ τὴν διηνεκῇ θραῦσιν τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, καὶ ἐβλασφήμει ἐκάστοτε πάσας τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἡ τερπνὴ φύσις τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους ἐμειδία, καταγελῶσα τὰς βλασφημίας αὐτοῦ.

Καὶ πονηρία καὶ δόλος ἦσαν τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἐπὶ δύο ὁλόκληρα ἔτη τὸ στόμα αὐτοῦ κατάρας ἔγεμε καὶ πικρίας διὰ τὴν ἡρωϊκὴν καρτερίαν τῶν ἀτρομήτων Σουλιωτῶν.

Καὶ μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἀμέτρητον προσέφερε χρυ-

σίον καὶ ὀργίλῃ ἀπεκρίνετο ἡ φωνὴ τοῦ Δήμου Ζέρ-
 βα: «Τὰ ἡμέτερα ὄπλα εἰσὶν οἱ θησαυροὶ ἡμῶν δι'
 »αὐτῶν ἀπαθανατίζομεν τ' ὄνομα ἡμῶν καὶ τιμῶμεν
 »καὶ ὑπερασπίζομεν τὴν Πατρίδα. Δὲν ἡξεύρομεν νὰ
 »μετρήσωμεν τὰ νομίσματά σου· καὶ ἐὰν ἡξεύραμεν,
 »δὲν θὰ ἐπωλοῦμεν ποτὲ τὴν τιμὴν ἡμῶν. Ὅλος τῆς
 »γῆς ὁ χρυσὸς δὲν δύναται μήτε ν' ἀγοράσῃ, μήτε
 »νὰ πωλήσῃ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Σὺ δὲν ἰσχύεις νὰ
 »τὴν ἀφαιρέσῃς εἰμὴ ἀφοῦ πέσῃ ὁ τελευταῖος τῶν
 »Σουλιωτῶν».

Ἀλλὰ μετὰ τῶν παγίδων τῆς δολιότητος, αἵτι-
 νες διαφθείρουσι τὰ εὐγενῆ φρονήματα, ὑπεθάλποντο
 κρύφια τὰ πυρὰ καταστρεπτικοῦ δαίμονος, ὅστις
 ἠπέλπει τὸν ἀγῶνα τοῦ Σουλίου. Καὶ ἡ ὑπόνοια καὶ
 ἡ δυσπιστία εἰργάζοντο ἔριδας ἀδελφικὰς καὶ ἡ προ-
 δοσία ἐνίοτε καὶ τὸ θάρρος τὸ ψυχорραγοῦν καὶ
 συνεχέστερον ἢ ἐλπίς καὶ ὁ πόθος συμφερωτέρου τι-
 νὸς συμβιβασμοῦ, ὅλα ταῦτα ἔτρεπον τὴν ματαίαν
 ἐλπίδα τῆς εἰρήνης καὶ ἔστρεπον εἰς ἀθυμίαν τὰ συγ-
 κεκνημένα πλήθη.

Καὶ ἐπῆρχετο πάντοτε ὁ Σαμουήλ, βοηθῶν διὰ
 τοῦ λόγου τοὺς ἀδυνάτους καὶ ἄγγελος ὁμονοίας
 τοῖς πᾶσι.

—«Ἄκουε, λαὸ τοῦ Σουλίου, τοὺς λόγους τοῦ
 πνεύματός μου, ἄκουε τοὺς λόγους τῆς γνώσεως,

τοὺς ὁποίους μοι ἐνέπνευσεν ὁ Θεός, ἄκουε τὰς συμβουλὰς ἀνθρώπου γηράσαντος ἐν μακρᾷ ταλαιπωρίᾳ. ...

» Ἐν στιγμῇ, καθ' ἣν ὑπνωσα, αἱ φρένες μου προσεβλήθησαν ὑπὸ κλαγγῆς ὅπλων καὶ ὑπὸ θορύβου ἀνθρώπων καὶ εἶδα δι' αὐτῶν ἀθροίσματα λαοῦ καὶ τ' ἀθροίσματα ταῦτα ἐταράσσοντο μανιωδῶς καὶ ἐμακρύνοντο καὶ παρέμενον διὰ διαφόρων δρόμων πορευόμενα πάντοτε.

» Καὶ ποῦ, εἶπον, ποῦ πορεύονται οὗτοι, καταλύοντες τὰς δυνάμεις των δι' ὁδῶν ἀντιθέτων; Δὲν ἔχουσι γλῶσσαν νὰ ἐννοήσωσιν ἀλλήλους;

» Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἐξέπεμπον λόγους αὐτοχρόνους καὶ μωρούς, καὶ πᾶς ἐξ αὐτῶν, μόνος αὐτὸς προσπαθῶν ν' ἀκουσθῇ, ἐφώναζε δυνατώτερον, καί, ἀφοῦ ἐκοπίαζεν εἰς μάτην, ἀπεχωρίζετο, καὶ πορευόμενος πάντων ἐφώναζε τότε μόνος.

» Καὶ οὐχὶ ὀλίγοι ἐκεῖ ἀνύφουν τοὺς ὤμους, ζητοῦντες νὰ ἐπιφαίνωνται καὶ ἄπειροι τότε ἀσθενεῖς τῷ πνεύματι περιεκύκλουν αὐτοὺς ἐπαινοῦντες καὶ κατόπιν αὐτῶν πορευόμενοι.

» Καὶ ἄλλο ἐκεῖ δὲν ἤκούετο ἢ διδασκαλίας θορυβῶδεις καὶ ἀτελεῦττοι.

» Καὶ διηροῦντο εἰς κόμματα καὶ εἰς φατρίας καὶ συνεταράσσοντο ἀλλήλοις καὶ ἀπεμακρύνοντο τοῦ

σκοποῦ καὶ ἀπεχωρίζοντο τοῦ πνεύματος καὶ ἔριδας εἰργάζοντο ἐμφυλίους.

»Καὶ ἔντρομος ἀνετινάχθην, ἐγώ, ἀπὸ τοῦ ληθάργου καὶ ἤκουσα θεῖον ρῆμα, λέγον : — «Ἐγέρθητι καὶ γρηγόρει ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν καὶ διάχυσον ἐν μέσῳ αὐτῶν τὸν λόγον τῆς γνώσεως, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλήθεια· ἡ καρδία αὐτῶν ματαία. Δάλησον, καὶ θέλουσι σὲ ἀκούσῃ».

»Ἐγὼ δὲ λέγω πρὸς ὑμᾶς : — Δὲν θαρρεῖτε κοινὸν τὸ αἶσχος τῆς δουλείας; Καὶ ἐὰν ἀδυνατῆτε νὰ διαρρήξετε τὸν ζυγόν, δὲν εἶνε κοινὴ ἡ ἀτιμία; Καὶ ἐὰν κοινὸν εἶνε τὸ ὄνειδος, διατί διαφέρετε κατὰ τὸ φρόνημα;

»Σωφρονεῖτε, υἱοὶ τοῦ Σουλίου, καθ' ἣν ἡμέραν δίδεται ὑμῖν νὰ ἐνώσητε τὰ διεστώτα μέλη ἐν τῷ θελήματι τῆς ἀπολυτρώσεως. !Τί ἄλλο δύναται νὰ βοηθήσῃ ὑμᾶς ἢ ἡ ὁμόνοια;

»Ὁ κόσμος ἐπιβλέπει εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἐλευθερίας, ἔτοιμος νὰ τοὺς δοξολογῇ ἑστεμμένους, νὰ τοὺς οἰκτείρῃ ἀποτυγχάνοντας, ἀλλὰ νὰ τοὺς συνδράμῃ; ... Ποτέ!

»Οἱ λαοί, οἱ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐξεγειρόμενοι, δὲν πρέπει νὰ ἐλπίζωσιν ἢ εἰς μόνην τὴν ἰσχὺν τῶν ἰδίων θυσιῶν, εἰς μόνην τὴν σύμπνοιαν αὐτῶν. Καὶ ἐὰν σήμερον δὲν μ' ἐννοῇτε, αὔριον δὲν θέλει μένῃ

εἰς ὑμᾶς, εἰμὴ ἡ πικρὰ τύφισ τοῦ συνειδότος καὶ ἡ μεταμέλεια ἡ ἀνωφελής.

»Οἱ τύραννοι παροξύνουσιν ἡμᾶς εἰς ἐμφύλῃα μίση, σκοπεύοντες νὰ παραλύσωσι τὰς δυνάμεις ἡμῶν... καὶ εἰτα νὰ καταπατήσωσιν ἡμᾶς. Θέλετε λοιπὸν νὰ γείνητε ὄργανα τῶν τυράννων; Καὶ ἐπὶ τίνος κεφαλὴν θέλει στραφῇ τὸ αἶσχος καὶ τὸ ὄνειδος, δι' ὧν θέλουσι περικαλύπτῃ τὴν μνήμην ὑμῶν οἱ ἐπερχόμενοι αἰῶνες καὶ αἱ φυλαὶ σύμπασαι τῆς γῆς;

»Ἀκούσατέ με, ὦ ἀδελφοί! Ἐν ὅσῳ οἱ τύραννοι, θρασεῖς καὶ ἐμπκαῖται τῆς ἀδυναμίας ἡμῶν, ἐμφωλεύουσιν ὁλόγυρα τῶν κορυφοβουνίων τοῦ Σουλίου καὶ μολύνουσι τὸ ἅγιον τέμενος τῶν δικαιωμάτων ὑμῶν, καὶ ὑβρίζουσιν ὅ τι φίλτατον καὶ ἱερὸν ἔχει ἡ ὑμετέρα καρδία, παύσατε τὰς ἀδελφικὰς ἐριδας, λησμονήσατε τὰ ἀτομικὰ μίση, δώσατε πρὸς ἀλλήλους ἓνα μόνον ἀσπασμὸν, ἀσπασμὸν πίστεως καὶ ἀγάπης.

»Μία ρομφαία νὰ λυτρώσῃ ὑμᾶς, εἰς ὅρκος νὰ συνδέσῃ ὑμᾶς, ἡ ρομφαία καὶ ὁ ὅρκος τοῦ φιλοπάτριδος καὶ οὐχὶ τοῦ ἀδελφοκτόνου.

»Ἐν μόνον φρόνημα ἐγερσίνουσιν νὰ ὁδηγήσῃ ὑμᾶς καὶ ἐν μόνον σύνθημα καὶ μία μόνῃ ἐλπίς νὰ φωτίσῃ ὑμᾶς, τὸ φρόνημα καὶ ἡ ἐλπίς τῆς παλιγγενεσίας.

»Ναί, καθὼς εἶνε ἐν τοῦ Ἑλλήνος τὸ ὄνομα, τὸ ὅποιον συνιστᾷ ὑμᾶς εἰς τὴν γνῶμην ὅλου τοῦ κό-

σμου, μία πρέπει νὰ εἶνε ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐλπίς τοῦ πολίτου, τοῦ ἀπεφασισμένου νὰ ἀνακτήσῃ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος του.

» Καὶ καθὼς εἶνε εἰς ὁ θρῆνος τοῦ δούλου καὶ μία ἡ ὕβρις τῆς τυραννίας καὶ μία ἡ ὀργὴ τῶν κοινῶν θλίψεων, οὕτω καὶ εἰς τὸ στάδιον, τὸ ὅποιον θέλετε διατρέξῃ, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ εἶνε ἡ νίκη ἢ ὁ θάνατος τῶν ἡρώων.

» Ὁ λαὸς ὁ μόνος, ἀλλὰ ἰσχυρὸς — ἰσχυρὸς διὰ τὰς θλίψεις του, καὶ διὰ τ' ἀπειρα παθήματά του — συσσωρευόμενος μετὰ τῶν ἐσπαρμένων φυλῶν, αἷτινες μάχονται ἅπασαι ὑπὲρ τῶν ὄλων, καὶ σύμφυχοι κατὰ τῶν τυράννων, τοιοῦτος λαὸς δὲν καταπίπτει ποτὲ καὶ ἐὰν καταπέσῃ ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ἡ πτώσις - ου εἶνε ἐνδοξος, καὶ ἡ ἀνέγερσις ταχίστη καὶ ἰσχυροτέρα.

» Καὶ μία ἄς εἶνε ἡ δόξα, περικαλύπτουσα ὑμᾶς ὡς σημαία. Σαβανώθητε δι' αὐτῆς, ἐὰν νικηθῆτε, ἐὰν δὲ νικήσητε, ὑψώσατε αὐτὴν παιανίζοντες. Μία λοιπὸν ἄς εἶνε ἡ δόξα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ, ἐξαγοραζομένη διὰ τοῦ αἵματος!»

Ἐσίγησεν ὁ Σαμουὴλ καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Σουλίου ἐκράτουν τὴν κεφαλὴν κλίνουσιν καὶ ἐθλίβοντο, διότι ἀληθῶς ἐσθέσθη ὁ ἐνθουσιασμός, ὅστις ἐφλεγε τὰ στέρνα των κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος.

Ἄλλ' ἅμα ὁ Σαμουήλ ἀνεβόησεν «Ὅλοι εἰς τὸν πόλεμον!» ἀνετινάχθησαν καὶ ἔτρεξαν ὅλοι ἡνωμένοι καὶ εὗρέθησαν κατὰ μέτωπον τῶν μισητῶν Μουσουλμάνων.

Καὶ ἀνεφώνησαν: «Ἑλλάς, ἐλευθερία,» ἀλλὰ... ὑπέβλεπεν ὁ ἀδελφὸς τὸν πλησίον ἀδελφὸν καὶ λοξὰ μεταξὺ των ἐβλέποντο καὶ οὐδεὶς βραχίων ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρὸς καὶ δὲν ἦσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς πρώτης ἡμέρας.

Καὶ τὰ θυελλώδη νέφη τῆς ἡττης συνήγοντο ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των, καὶ αὐτοὶ δὲν τὰ ἔβλεπον, διότι ἀλλαχοῦ εἶχον στρέψη τοὺς λογισμοὺς των, καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῷ πλήθει τῆς ὀργῆς του ἐξεσφενδόνισε τὸ πνεῦμα τῆς καταιγίδος πρὸς τιμωρίαν αὐτῶν. Ταλαίπωροι!... Ἡ πρώτη αὕτη ἡττα ἐνεχάραξεν ἤδη αἵματωμένα ἔχνη ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς ἐλευθερίας.

Z'

Καὶ ὁ στυγερὸς Τύραννος τῆς Ἡπείρου, φλεγόμενος ὑπὸ ἰσχυρᾶς φιλοδοξίας, ἡλαζονεύετο καὶ ἀνύψωνε τὸ μέτωπον τολμηρὸς, καὶ διελογίζετο νὰ καταστρέψη ὅπου ἡδύνατο τοὺς ἀνδρείους καὶ ὀρμητικοὺς λόγχους τῶν φυλῶν τοῦ Σουλίου.

Ἄλλ' αἱ μητέρες, αἱ σύζυγοι καὶ αἱ παρθέναι

ἔσπευδον εἰς τὸ πῦρ θαρραλέαι καὶ συνεπλήρουν τὰς
πολλάκις ἀραιουμένας τάξεις, καὶ ἔπιπτον ἄνευ στε-
ναγμοῦ καὶ ἐμάχοντο ἄνευ ἀναπαύσεως καί, πί-
πτουσαι καὶ μαχόμεναι, ἀπέθνησκον καὶ μετέδιδον τὸ
πῦρ τῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς ἀγενεῖους υἱούς, οἵτινες
δὲν τὰς ἐγκατέλειπόν ποτε.

Καὶ ἐνῷ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐμειοῦντο αἱ
δυνάμεις τῶν ἀτυχῶν Σουλιωτῶν, ὁ ἄτιμος Πασᾶς
ἐφλέγετο ὑπὸ θυμοῦ φρενοπληγοῦς καὶ ἐπέσπευδε
τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς.

Καὶ πεισματῶδεις πολλάκις καὶ ἀμφιρρεπεῖς συ-
νήπτοντο αἱ μάχαι καθ' ἑκάστην, καὶ τὰ κυριώτερα
αἷτια τῆς συμφορᾶς ἦσαν ὁ φατριασμός, ὁ φθόνος ὁ
κρύφιος καὶ αἱ ζηλοτυπίαὶ αἱ χαμερπεῖς τῶν ὀπλαρ-
χηγῶν τοῦ Σουλίου.

Καὶ ἡ συμφορά, ἥτις ἐπιδεικνύει εἰς ἑκατέραν τῶν
χειρῶν ἀνὰ μίαν ἄγκυραν σωτηρίας καὶ πλάνος ἢ
ἀληθῆς φίλη τείνει νὰ συνδράμῃ ἢ νὰ πλανήσῃ,
συνεβούλεψε τὴν συμμαχίαν τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων.

Καὶ ἐφίλιοῦντο διὰ συνηγῶν μετὰ τοῦ Πασᾶ τοῦ
Αὐλῶνος καὶ τοῦ Δελβίνου, καὶ μετὰ τῶν ἀγάδων
τῆς Παραμυθίας καὶ τῆς Κονισπόλεως, ἀλλὰ τὰ μίση
τὰ θρησκευτικὰ κατέλυον μετ' οὗ πολὺ τὸν παρὰ-
δοξον σύνδεσμον.

Καὶ ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἑκάστην τὰ θύματα,

καὶ οἱ ἀγῶνες διεδέχοντο τοὺς ἀγῶνας καὶ ἔφερον τὴν θλίψιν εἰς τὰς μητέρας τοῦ Σουλίου· ἀλλὰ μήτε ἐν δάκρυ ἔτρεχέ ποτε ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀμαζόνων, μήτε μία λέξις ὑποταγῆς ἐξῆλθέ ποτε ἀπὸ τὰ χεῖλη λαοῦ τοσούτου. Καὶ μεταξὺ τῶν ὀπλαρχηγῶν ὑπῆρχόν τινες, στρεφόμενοι πρὸς τὸν τροχὸν τῆς εὐτυχίας καὶ ἐφοβοῦντο διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν ἀδυνάτων καὶ κρυφίως ἐπλησίαζον πρὸς τὸν Τύραννον καὶ ἐθήρευον τὴν εὐνοίαν του, ὥς εἶχον καπηλευθῇ πρότερον τὴν εὐνοίαν τῶν συμπολιτῶν.

Καὶ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὅτε οἱ ἀγῶνες ἔτι-κτον τοὺς ὀδυρμούς τῶν ταλαιπωρουμένων μαχητῶν, οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐσπούδαζεν, συμβουλευόμενοι συνεχῶς καὶ διαφωνοῦντες.

Καὶ ἐνεθυμήθησαν τότε τοὺς καταφρονηθέντας λόγους τοῦ Σαμουήλ, καὶ ὁ Σαμουήλ, ὁ ἄνθρωπος τοῦ μέλλοντος, ἐκλήθη εἰς το συμβούλιον καὶ εἶδε καὶ ἤκουσεν ὃ τι εἶχεν ἰδῆ καὶ ἀκούσῃ.

Ἐνόησε τοὺς κρυφίους σκοποὺς ἐκάστου, τοὺς ἐνεθάρρυνε διὰ τὰ συμβάντα δυστυχήματα καὶ ἐνόησε τοὺς ἰδιοτελεῖς λογισμούς, οἵτινες ἔκρυπτον πᾶσαν ψυχὴν ὑπὸ τὴν ὁμοιόμορφον χλαμύδα τῆς φιλοπατρίας, καὶ μετὰ μακρὰν σιωπὴν ἐλάλησε λόγους πικρούς.

— «Καὶ ἔσεσθέ μοι εἰς λαὸν καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὑμῖν

εἰς θεόν, — καὶ οὕτως εἶπεν ὁ Κύριος, Κύριος παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ.

»Οἱ φιλόδοξοι τὴν καρδίαν καὶ οἱ θηρεύοντες τὰς τιμάς, δὲν εἶνε λαός. Ὁ Θεὸς δὲν δίδει εἰς τὸν δυστυχῇ λαὸν εἰμὴ μόνον τὴν ὑψηλόφρονα φιλοδοξίαν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ὅστις θέλει ν' ἀνυψωθῇ μέχρι τοῦ Θεοῦ, ἅς ἀνυψωθῇ εἰς τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἅς πνίξῃ πᾶσαν ματαίαν ὑπερηφάνειαν τῆς καρδίας.

»Ἡ φιλοδοξία, εἶνε ὁμίχλη, περιζώνουσα τοὺς θρόνους μᾶλλον ἢ τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας καὶ ὅστις τρέφει εἰς τὴν καρδίαν του τὴν φιλοδοξίαν εἶνε ψευδὴς πολίτης καὶ ἐνίοτε εἶνε προδότης.

»Κύριε τῶν δυνάμεων, τὰ ἔθνη ἔσονται σοι εἰς λαόν, ἀλλὰ σὺ σῶσον τὸν ἀγῶνα αὐτῶν ἀπὸ τῶν φιλοδόξων.

»Οἱ ἄπληστοι φίλοι τοῦ πλούτου δὲν εἶνε λαός. Ὁ λαὸς εἶνε πλούσιος κατὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ἀγαπῶντα αὐτόν. Ἡ ἀπληστία τοῦ πλούτου εἶνε χαμέρπεια, εἶνε μήτηρ διαφθορᾶς, εἶνε θυγάτηρ δειλίας.

«Ὁ ἐν τῇ καρδίᾳ τρέφων αὐτὴν δὲν ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐὰν βλέπῃ πρὸς τὸν λαόν, βλέπει πρὸς ἐλπίδα καὶ ἐὰν ἀποτυγχάνῃ, ἀλλάσσει τρόπους καὶ οὐχὶ φρένας, καὶ ἐναντίος φαίνεται, ἐνῷ ἐφαίνετο φίλος.

»Κύριε τῶν δυνάμεων, τὰ ἔθνη ἔσονται σοι εἰς

λαόν, ἀλλὰ σὺ σῶσον τὸν ἀγῶνα αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀπλήστων.

»Οἱ φιλάργυροι δὲν εἶνε λαός. Ὁ λαός εἶνε μόνον φειδωλὸς γενναιότητος πρὸς τοὺς προδότας καὶ ὅστις τρέφει τὴν φιλαργυρίαν ἐν ἑαυτῷ δὲν εἶνε ἀδελφός, διότι φορολογῶν τὴν ἰδίαν ψυχὴν, δὲν θέλει παραχωρῇ τὸ παραμικρὸν ὑπὲρ τῶν ἄλλων καὶ πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

»Καὶ ὁ φιλάργυρος κρύπτεται ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ λαοῦ, διότι φοβεῖται νὰ μὴ τὸν φορολογήσωσιν αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐρεπιών τῆς πατρίδος δὲν ἤθελε κλαίῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τοὺς ἀπολεσθέντας θησαυροὺς του.

»Κύριε παντοκράτωρ, τὰ ἔθνη ἔσονται σοι εἰς λαόν, ἀλλὰ σὺ σῶσον τὸν ἀγῶνα αὐτῶν ἀπὸ τῶν φιλαργύρων.

»Καὶ οἱ ἐγωῖσται δὲν εἶνε λαός. Ὁ λαός εἶνε μόνον ἐγωῖστής, ὅταν πρόκειται περὶ δόξης τιμώσης τὸ ὄνομά του, καὶ ὅστις ζῇ ἐν ἐλευθερίᾳ πρὸς ὄφελος ἰδίου καὶ ἐνόσῳ τὸν συμφέρει, ἐκείνος ἀσπάζεται τὸν δεσποτισμὸν, ἅμ' ὥς ἡ ἐλευθερία δὲν ὠφελεῖ πλέον τὴν ιδιοτέλειάν του.

»Καὶ ὁ ἐγωῖστής μηχανᾶται καὶ δὲν ὁμιλεῖ, κα-
ταστρέφει καὶ δὲν πλαστοურγεῖ, ἐρεθίζει καὶ δὲν

πράττει καὶ τὸ πᾶν θυσιάζει ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ θυσιάζεται αὐτός.

»Κύριε τῶν δυνάμεων, τὰ ἔθνη ἔσονται σοι εἰς λαόν, ἀλλὰ σὺ σῶσον τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐγώιστῶν.

»Καὶ σεῖς, ὁπλαρχηγοὶ τοῦ Σουλίου, ἀκούσατε τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ τῶν πολέμων, καὶ πληρώσατε τὰ ρητὰ αὐτοῦ, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν θέλετε ἐννοήσῃ τὸ κράτος αὐτοῦ.

»Καὶ ὁ Κύριος θέλει τὰς καρδίας ὑμῶν ἀνοικτάς, καὶ μὲ ἀνοικτὴν καρδίαν ὀφείλετε νὰ προσφέρητε εἰς τὴν πατρίδα πᾶν ὃ τι τυγχάνει κτῆμα ὑμῶν καὶ νοῦν καὶ καρδίαν καὶ βραχίονας καὶ δύναμιν θησαυρῶν καὶ τὸ αἷμα τῶν φλεβῶν ὑμῶν καὶ τὸ αἷμα τῶν φλεβῶν τῶν υἱῶν ὑμῶν ὅλα τὰ χρεωστεῖτε εἰς τὴν πατρίδα διὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θριάμβου αὐτῆς.

»Καὶ τότε μόνον, τότε, ὅταν προσφέρητε εἰς αὐτὴν ὅλα, θέλει θριαμβεύσῃ, ἀνταποδίδουσα εἰς ὑμᾶς τὸ πᾶν διὰ τῆς τιμῆς καὶ διὰ τῆς δόξης, τῶν ὁποίων τὸν φόρον θέλουσι προσφέρει ὑμῖν τὰ ἔθνη τῆς γῆς.

»Καὶ σὺ λαέ, κατὰσχυρον διὰ καρτερικῆς αὐταπαρνήσεως ὅλους ἐκείνους, οἵτινες τρέφονται ἀπὸ δεσποτισμὸν εἰς τὴν θέρμην αὐτὴν τοῦ στήθεος σου, ἥτις εἶνε θέρμη ἐλευθερίας.

»Καὶ ἐνώπιον τῆς γενναιοπραγίας σου ἅς ματαιω-

θῶσι τὰ δόλια θωπεύματα τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες μεταξὺ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ σου προπαρασκευάζουσι τὸ μέλλον τῶν, σκοπεύοντες νὰ ἐγερθῶσι νέοι τύραννοι, καὶ νὰ σὲ βασανίσωσι.

»Καὶ σὺ δὲ μὴ φοβοῦ αὐτούς, μηδὲ δειλιάσης· διότι εἶπεν ὁ Κύριος : «ὅστις σὲ διοικεῖ πρὸς ἴδιον »συμφέρον, οὐκ ἔστι λαός, καὶ ὅστις θέλει νὰ ἄρχῃ »ὑπὲρ αὐτοῦ οὐκ ἔσται λαός».

»Καὶ πάντες οἱ θλίβοντές σε θέλουσι τιμωρηθῇ, διότι δὲν εἶνε λαός, καὶ ἡ ὀργὴ τοῦ θυμοῦ σου δὲν θέλει ἀποστραφῇ, ἐνόσφ δὲν πληρώσωσι τὸ ἐγχείρημα τῆς καρδίας σου, καὶ ἐνόσφ δὲν γείνωσι λαός.

»Καὶ πάντες οἱ ἔσθοντές σε βρωθήσονται καὶ ἔσονται οἱ διαφοροῦντές σε εἰς διαφύρημα καὶ πάντες οἱ προνομεύοντές σε παραδοθήσονται εἰς προνομὴν.

»Καὶ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν γνώσεσθε αὐτά.»

Εἶπε τοὺς τραχεῖς λόγους καὶ ἀπεμακρύνθη. Καὶ πάντες ἔμεινον κατὰθαμβοὶ ἐπὶ τῷ ἀκούσματι.

Η'

Τὸ τρίτον ἔτος τοῦ ἀγῶνος διέτρεχεν ἤδη ὁ ἀήττητος λαὸς τοῦ Σουλίου καὶ ἦτο πάντοτε ἕτοιμος νὰ ἐγκαρτερῇ διὰ τὴν τιμὴν τοῦ προγονικοῦ ὀνόματος,

καὶ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος γῆς, ὑποθάλλπων τοὺς σπινθήρας τῆς ἐλευθερίας, ἥτις ἔμελλε μετ' ὀλίγον ν' ἀνυψώσῃ τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ γῆς εὐρυτέρας καὶ ἡνόχλει ἐν τούτοις διηνεκῶς καὶ ἐβασάνιζε τοὺς κτηνώδεις πολεμιστὰς τοῦ Βεζύρου, οἵτινες κατεσκήνουν εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν ὁρέων. Ἄλλ' ἦλθεν ἡμέρα, καθ' ἣν ἡγγέλθη εἰς τὸ Συμβούλιον τῶν προσεστώτων πρότασις εἰρήνης, δι' ἣς συνεχωρεῖτο εἰς τοὺς μαχητὰς ἡ κατοχὴ τῶν πατρίων βουνῶν, ὑπὸ τὸν ἔρον **νὰ δεχθῶσιν εἰς τὸ Κοῦγκι τὴν ἀνύψωσιν τῆς ἡμισελήνου.**

Καὶ ὁ ἀτρόμητος Τζαβέλλας ἐκαλεῖτο εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ἔμελλε νὰ διαπραγματευθῇ τὰς ὁριστικὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης.

Ἐδέχθησαν οἱ γέροντες τὴν πρότασιν, διότι εἶχον κατὰ νοῦν τὴν ἀπελπισίαν τοῦ λαοῦ, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ταλαιπωρουμένου, καὶ τὴν ἀνάγκην ἀναγκωχῆς, καὶ διότι ἤλπιζον νὰ περαιώσωσι τὰς συνθήκας ἐντίμους καθ' ὅλα.

Καὶ ἀνεχώρησεν ὁ Τζαβέλλας, ἀλλὰ μόλις πορευθεὶς εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἐκλείσθη εἰς τὰ ζοφερά ὑπόγεια τοῦ φρουρίου τῆς Λίμνης, εἰς τὰ ὁποῖα ἀντήχουν ἀκόμη οἱ κλαυθοὶ τοσοῦτων βασανισθέντων υἱῶν τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες δὲν εἶχον ἄλλο ἔγκλημα, εἰμὴ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας,

ἔγκλημα ἁγιασθὲν ὑπὸ τῶν αἰώνων διὰ τὴν καρτερίαν τοῦ μακροῦ μαρτυρίου, δι' οὗ τὸν ἐθασάνιζον πάντες οἱ κατὰ καιροὺς τύραννοι. Καὶ ἦσαν τὰ ἴδια ἐκεῖνα ὑπόγεια, ἐν οἷς τρυφερὸς τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ θερμὸς ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν τύραννον τῆς πατρίδος του μίσους, εἶχε ποτε παραδοθῇ ὡς ἐνέχυρον παρὰ τοῦ πατρός, τοῦ ἀνδρείου Λάμπρου, ὅστις ξιφήρης μετέπειτα ἀπηλευθέρωσεν αὐτὸν καὶ τὸν ἀπέδωκεν εἰς τὸν πάτριον ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας.

Καὶ οἱ ἀπράγμονες Σουλιῶται ἡγνόνουν τὴν φυλάκισιν καὶ σκεπτικοὶ ἐκράτουν τὸ τουφέκιον ἄπρακτον μεταξὺ τῶν ἐσταυρωμένων γονάτων καὶ περιέμενον τὰς ὑποσχέσεις.

Δὲν ἡγνόνουν τὴν ἀπιστίαν τοῦ Τυράννου, καὶ εἰς ὁ διαλογισμὸς, προαίσθησις νέων δυστυχημάτων, ἔκλειε παυσίγελως τὰ χεῖλη των, καὶ μία ἢ σιγὴ, σιγὴ μελέτης πικρᾶς, ἐθασίλευε καθ' ὅλον τὸ πλῆθος.

Καὶ μία φωνὴ αὖστηρὰ καὶ τραχεῖα ἡκούετο ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους ὡς κεραυνὸς προφητείας, ὡς φωνὴ πικρᾶς ἐπιπλήξεως ἐν ὥρᾳ μεγάλης συμφορᾶς καὶ διέσπα τὴν ἐπισημότητα τῆς σιωπῆς, ἡῦξανεν ὅμως τὸ ἄλγος, τὸ ὅποιον ἐδείκνυσεν ὅλα τὰ πρόσωπα.

Ἦτο ἡ φωνὴ τοῦ Σαμουήλ.

— «Ἡ ψυχὴ τοῦ Τυράννου, ἔλεγεν, εἶνε μαῦρον καταγώγιον παγίδων καὶ δόλων, καὶ ὁ ἐλπίζων εἰς αὐτὴν δὲν πιστεύει εἰς τὸ σχολεῖον τῶν θλίψεων καὶ θέλει ν' ἀρέσκηται εἰς τὴν δουλείαν.

»Εἰς εὐρείας παραχωρήσεις ἐλευθεριῶν, κρύπτει παγίδας μυστηριώδεις. Αἱ παραχωρήσεις αὗται εἰσι παράτασις ζωῆς τυραννικῆς, εἰσι πληγαὶ θανατηφόροι διὰ σέ, ὦ λαὲ εὐπιστε. Ἐννόησέ το μίαν φορὰν: ἐνδόσφ' ὑπάρχει εἰς τύραννος εἰς τὸν κόσμον, ἡ ἐλευθερία θέλει εἶσθαι καρπὸς αἵματος καὶ ὄχι μεγαλοδωρίας.

»Τὸ ροχαλητὸν τοῦ θανάτου, τὸ ὅποιον ψιθυρῶν ἀναρθρον σχεδὸν τὸ ἱερὸν ὄνομα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀγιάζει δι' αἷματος τὰ δίκαια τῆς πατρίδος, εἶνε ἐπίσημον, ἐπίσημον ὅσον ἡ φωνὴ τοῦ θνήσκοντος, ὅστις μεταδίδει εἰς τὸν υἱὸν τοῦ τὴν κληρονομίαν τῆς ἐκδικήσεως ἢ τῆς κατάρτας.

»Δαὲ ἐννόησέ το· δὲν ὑπάρχει ἰσχυρὰ ἀγάπη, ὅπου δὲν ἐνισχύεται ὑπὸ τοῦ κράτους τῶν θυσιῶν· καὶ δὲν δυνάμεθα ν' ἀγαπῶμεν πολὺ τὴν πατρίδα, ἐὰν δὲν θυσιάζωμεν πολλὰ ὑπὲρ αὐτῆς· καὶ οὐδὲν θέλομεν ἔχειν, ἐὰν δὲν τὸ ἀποκτήσωμεν ἡμεῖς αὐτοί, διὰ τῶν χειρῶν ἡμῶν.

»Ἐγὼ... ἐγὼ εἰς οὐδεμίαν συναινῶ εἰρήνην· ἐγὼ θέλω ταφῇ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Σουλίου, διότι θέλω

κἂν σώσῃ τὸ ὄνομά του, ἐὰν δὲν μοι ἐδόθῃ νὰ σώσω τὴν ἀνεξαρτησίαν του.

«Ὅστις θέλει, ἅς μὲ ἀκολουθήσῃ· ἡ σημαία ἡμῶν γράφει: *σταυρὸν καὶ Ἑλλάδα καὶ ἐλευθερίαν*, τὸ σύνθημα ἡμῶν λέγει: *ἡ νίκη ἢ ὁ θάνατος*.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπορεύετο ἅμα εἰς τὰ ὑπὲρ τὸ Κουῆκι φρούρια καὶ τριακόσιοι, οἱ ἀνδρειότεροι, ὠδεύον κατόπιν αὐτοῦ καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ συμμερισθῶσι τὴν τύχην του.

Θ'

Καὶ ἐπῆλθεν ἡ νύξ. — Καὶ κατευνάζοντο μόλις· βαθμηδὸν οἱ διηνεκεῖς καὶ διάφοροι ἐναντίοι λόγοι, τοὺς ὁποίους ἔτεκεν ἡ ἀπόφασις τοῦ Σαμουήλ· καὶ οἱ ἀτρόμητοι μαχηταὶ ἐστρώνοντο κατὰ γῆς, παραφυλάσσοντες εἰς τὸ πλευρὸν τοὺς ἀδιαχωρίστους συντρόφους τῆς ζωῆς των, τὰ καταστίλθοντα ὅπλα των. Καὶ ἐσκέπαζον ἤδη αὐτὰ καὶ ἑαυτοὺς μὲ τὰς δασυμάλλους φλοκάτας, τὰς ὁποίας φέρουσι πάντοτε εἰς τοὺς ὤμους· καὶ τὰ βλέφαρα αὐτῶν, ἀνήσυχα μᾶλλον ἢ νυστάζοντα, ἐκλείοντο ἤδη ἕνεκα τοῦ μακροῦ καμάτου, ὅτε φωναὶ συγκεχυμέναι καὶ ψιθυρίσματα μακρυνὰ ἠκούσθησαν καὶ πάντες εὐθὺς ἀνετινάχθησαν καὶ ἔδραξαν τὰ ὅπλα, καὶ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ.

ἡγέρθησαν καὶ ἐπορεύθησαν πρὸς τὸ μέρος, ἔνθα ἡκούοντο αἱ φωναί.

Καὶ αἱ φωναὶ αὗται ἦσαν φωναὶ δυστυχῶν γυναικῶν, αἵτινες ἀπὸ τὴν Λιβύκισταν, ἀπὸ τὸ Σειστροῦνι, ἀπὸ τὸ Ρωμανόν, ἀπὸ τὴν Βίλιαν, ἀπὸ τὸ Παλαιο-χώρι καὶ ἀπὸ τὸ Γουράνον κατέφευγον, ἀσθμαίνουσαι, πνευστιῶσαι, κονιορτωμέναι εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ Μπότσιαρη καὶ ἀνήγγειλον, ὅτι πληθὺς Τούρκων ἄμετρος ἐκυρίευσεν τὰς κώμας των καὶ ἐκλείσει τὰ στενὰ τῶν βουνῶν καὶ κατέλαβε τὰς στενωποὺς καὶ ἦτο ὀλίγας ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου.

Καὶ οἱ Σουλιῶται ἐξέπεμψαν διὰ μιᾶς φωνῆς βροντῶδη κατάραν ἀπελπισίας. Καὶ ἐνόησαν τότε ὅποιαν εἰρήνην τοῖς ὑπέσχετο ὁ ἄπιστος Πασᾶς καὶ ἐνόησαν τὴν τύχην τοῦ ἀτυχοῦς Τζαβέλλα καὶ τὰς ὀρθὰς προρρήσεις τοῦ Σαμουήλ καὶ τὰς τρομερὰς δοκιμασίας των καὶ μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἀπώλεσαν μήτε μίαν στιγμὴν τὴν γενναιότητά των.

Καὶ παντὸς μὲν ἐστεροῦντο, παντός, ἐκτὸς τῆς γενναιότητος, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἐπεκαλέσθησαν τότε ἢ τὸν ἀνδρειότερον τῶν στρατηγῶν, τὸν ἀτρόμητον ἥρωα τῶν μαχίμων φυλῶν, τὸν ἀρειμάνειον Μπότσιαρην. Τὸν Μπότσιαρην ἐκάλεσαν νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν τρομερὰν πάλην.

Φρικώδης διέρρευεν ἡ νύξ, νύξ ἄγγελος ἡμέρας

πλέον φρικτῆς, νῦξ ἀβεβαιότητος καὶ παλμῶν καὶ ὑπονοίας, καθ' ἣν αἱ ἀμαζόνες τοῦ Σουλίου ἀπειποῦντο τοὺς ἀσπασμοὺς τῶν διὰ τὴν μάχην ὀρισμένων μαχητῶν, διότι ἤθελον νὰ τοὺς συνοδεύσωσι, διαμεριζόμεναι τὴν δόξαν.

Καὶ ἀνέτειλεν ἡ αὐγὴ αἰθρία, αἰθρία ὥς αἱ ψυχαὶ τῶν μαρτύρων, οἵτινες ἔσπευδον πρὸς τὸ νέον θυσιαστήριον· καὶ πρὸς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν τῆς Τζουρλίας, τοῦ Ζαθρούχου καὶ τῆς Μπογόρτσας, τὰ ὁποῖα περιζώνουσι τὸ ρεῦμα τοῦ Μπότσιαρη, ἐπεφάνησαν τὰ αἰμοχαρῆ σμήνη τοῦ ἀγρίου καὶ ἀπίστου Ἀλῆ καὶ ἐσκιαγραφεῖτο εἰς τὸ ὠχρὸν ἀπαύγασμα τοῦ οὐρανοῦ καταστεγάσματος ἄμετρον πλήθος κιδάρων καὶ σημαία μισητή, ἡ σημαία τοῦ Μωάμεθ.

Καὶ εἰς τὰς ἐπάλξεις τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ἐπεφαίνετο ἰσχνή ἀλλ' ἀτρόμητος ἡ δεξιὰ τοῦ Σαμουήλ, κρατοῦντος διὰ τῆς ἄλλης τὸ τουφέκιον καὶ ἀνύψωνε τὸ ἐλληνικὸν σύμβολον καὶ κολοσσαῖος καὶ λευκὸς ἐκυμαίνετο ὁ σταυρὸς εἰς τὴν κυανῇ σημαίαν, σκιάζων τὴν ζωηρότητα τοῦ στερεώματος.

Ὡς τίγρεις, προσβαλλόμεναι ἐν τῇ εἰρήνῃ τῆς φωλεᾶς αὐτῶν, οἱ ἀτρόμητοι Σουλιῶται δὲν ἔβλεπον ἑαυτοὺς, μετροῦντες τὰς δυνάμεις, ἀλλ' ἔστρεφον τὰ κεραυνοβόλα βλέμματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις, συμ-

μαχήσας μετὰ τῶν γειτόνων Ἀγάδων, ἐπροχώρει, δύο φέρων μυριάδας ὀπλοφόρων.

Καὶ τί ἐνδιέφερε τοὺς ὀρεσιτρόφους υἱοὺς τοῦ Σουλίου, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ πολεμήσωσιν εἰς πρὸς ἑκατόν; Μίαν ἔχει ἕκαστος ζωὴν καὶ ἐν τουφέκιον καὶ μίαν σπάθην, καὶ τὸ στῆθος ἑκάστου ἕνα περιχλείει θησαυρόν, θησαυρόν φίλτρων, Πατρίδα καὶ Ἐλευθερίαν, καὶ ἡ Πίστις καὶ ἡ Ἀγάπη εἰσὶ χορδαὶ τεταμέναι, εἰς τὰς ἐποίας ἀντιβοᾷ ὁ σφυριγμὸς μιᾶς σφαίρας, ἡ ἀναλαμπὴ ἐνὸς ξίφους καὶ ἐνίοτε ἡ ἁγία, ἡ τελευταία φωνὴ ἐνὸς μάρτυρος.

Καὶ ὁ θεὸς τῶν πολέμων εἶνε ὁ θεὸς τῶν, καὶ τὸν ἐπικαλοῦνται, διὰ τῆς ὀξείας φωνῆς τῆς σάλπιγγος, ἣτις σημαίνει τὴν μάχην καὶ ἐπικαλούμενοι αὐτὸν διακαρτεροῦσιν ἀκράδαντοι εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρικών λεγεόνων, καὶ τὰς διασπῶσι καὶ τὰς διαιροῦσι καὶ τὰς φυγαδεύουσι καὶ τὰς διώκουσι καὶ ὅτε μὲν προσβαλλόμενοι, ὅτε δὲ προσβάλλοντες, ἐπανέρχονται εἰς τὴν ἔφοδον, πάλιν τὰς κεραυνοβολοῦσι, πάλιν τὰς ἀνεμοσκορπίζουσιν, ἕως οὗ περιεζωσμένοι ὑπὸ τῆς ὁρμῆς τῶν συμπεπυκνωμένων φαλάγγων, κατῴρθωσαν τὴν ἀνάκτησιν τῶν ὑψηλῶν κορυφοβουνίων τοῦ Σουλίου.

Καὶ ἐκεῖθεν ἡ θέα τοῦ σταδίου, ἀχνίζοντος ἀπὸ αἷμα ἐχθρικόν, μυρμηκίζοντος ἀπὸ ἑσμούς σαρκο-

φάγων γυπῶν, ἐπιστέφει τὸν θρίαμβον τῶν ἀρειμα-
νῶν τέκνων τοῦ Σουλίου.

Τοιαύτην παρὰ τὸν Κωκυτὸν εὑρίσκει τύχην ὁ ἀ-
προνόητος Μουσουλμᾶνος, τοιαύτην ὑπέστη συμφο-
ρὰν εἰς τὰ θέμεθλα τοῦ Σταυροῦ ὁ νωθρὸς λάτρης τοῦ
Μωάμεθ.

Καὶ ἑπτακόσιοι κιδάρεις ἔκαιντο εἰς τὸ αἷμα καὶ
εἰς τὸν κονίσαλον καὶ ἑπτακόσια στήθη δὲν ἐπάλ-
λονται πλέον καὶ ἑπτακόσιαι ψυχαὶ περιῖπταντο ἐν
τῷ πεδίῳ τοῦ θανάτου, ἀναζητοῦσαι τὸν παράδεισον,
τὸν ὅποιον ὡς γέρας ἀνδρείας τοῖς ὑπέσχετο ἡ φωνὴ
τοῦ Προφήτου των, μορμυρίζουσαι εἰς τὸν αἰθέρα
κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς μάχης.

Καὶ οἱ Σουλιῶται ἀθροισθέντες ἐμετρήθησαν καὶ
δὲν ἐθρήνησαν πλέον τῶν δέκα τεσσάρων ἡρώων καὶ
εὐφρόσυνου διὰ τὴν νίκην, ἐκήρυττον κραταιότατον
πάντων τῶν κραταιῶν, ἀτρόμητον πάντων τῶν γερόν-
των, τὸν νέον αὐτῶν στρατηγόν, τὸν Κῆτσον, νέον
βλαστὸν τοῦ μπουτσιατικοῦ οἴκου, τιμὴν τῶν φυλῶν
τοῦ Σουλίου, τὰς ὁποίας ὠδήγησεν εἰς τὸν θρίαμβον.

Καὶ ὁ ἐρημίτης γέρων, ὅστις ἐτίνασσε τοὺς κε-
ραυνοὺς τοῦ χαλκίνου δράκοντος κατὰ τῶν ἀπίστων
ἐχθρῶν τοῦ Σταυροῦ, κατέβη μετὰ τῶν τριακοσίων του
ἀπὸ τὰ ὑπερασπίζοντα τὸ Σούλιον ὀχυρώματα τοῦ
βουνοῦ, καὶ ἐπηνέθη καὶ ἐδοξάσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ,

διότι τῷ ἐπροφήτευσε τὴν στυγερὰν ἀπιστίαν τοῦ Τυράννου.

Καὶ γαληνιαία κατέβη ἡ νύξ εἰς τὰ κουρασμένα μέλη τῶν ἀνδρείων καὶ ἀπεκοιμήθησαν κυκλωμένοι ἀπὸ σημαίας καὶ ὅπλα ἐχθρῶν, ἔνδοξα τρόπαια τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

I'

Τὰ κατατροπωθέντα στρατεύματα τῶν Μουσουλμάνων, ἐνῶ προσέφευγον πέραν τῶν βουνῶν τοῦ Σουλίου, δὲν ἐτόλμων νὰ τὰ διαβῶσι, διότι ὁ φόβος ὁ παγετώδης μετέτρεπε τὰ ἄταφα ὅστ᾽ αὐτῶν συντρόφων των εἰς φάσματα φοβερά, ἐλέγχοντα τὸ αἶσχος καὶ τὴν δειλίαν των.

Καὶ πᾶς Σουλιώτης ἠγείρετο εἰς τὰ περίτρομα βλέμματά των ὡς γίγας ὑψιφεφής, τοῦ ὁποίου τὴν ρομφαίαν ὑπεράνθρωποι δυνάμεις μόνον ἠδύναντο ν' ἀντικρύζωσι.

Καὶ τὰ τέκνα τοῦ Σουλίου ἠρκέσθησαν περιορισθέντα εἰς τὰ βουνά των καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ καταδιώξωσι πέραν αὐτῶν τὰ νικηθέντα πλήθη, διότι ὀλίγαι ὑπῆρχον αἱ δυνάμεις των.

Ἀλλὰ πανταχόθεν πολιορκούμενοι καὶ ἐστερημένοι παντὸς ἀναγκαίου, ἐταλαιπωροῦντο καθ' ἐκάστην καὶ ἔσπευδον εἰς συνεχεῖς συγκρούσεις ἀναγκασμέ-

νοι νὰ διακινδυνεύωσι τὴν ζωὴν ὀλίγων διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πολλῶν.

Καὶ ὁ σεβάσμιος Ἐρημίτης, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀναληφθεὶς εἰς τὸ ἄντρον τοῦ βράχου, εἶδε καὶ ἐμελέτησε καί, ἀντλήσας τὴν ἔμπνευσίν του ἄνωθεν, ἐπανήλθεν αἰφνηδίῳ, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἄνθρωπον ἄγνωστον καί, παραστὰς ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ, ἐλάλησε :

— « Μυστηριώδεις εἰσὶν αἱ βουλαὶ τῆς Θείας Προνοίας, ἣτις εἶνε ἡ δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου, ὁ δὲ Ὑψιστος δὲν ἐγκαταλείπει τοὺς ἥρωας τῆς ἐλευθερίας, εἰμὴ μόνον ὅταν θέλῃ νὰ κραταιώσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ σχολεῖόν τῶν δυστυχημάτων.

» Ἡ δόξα εἶνε καρπὸς ἰδρώτων πολλῶν, ταλαιπωριῶν μεγάλων καὶ καρτερίας ἀπείρου. Εἶνε ἤδη καιρὸς νὰ παρασκευασθῇτε διὰ νέας δοκιμασίας.

» Ἰδοὺ, λαὲ τοῦ Σουλίου, ὁ ἄνθρωπος, ὁ μέλλων νὰ περαιώσῃ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον πάντες ἐπιποθεῖτε.

» Πέραν τῶν βουνῶν ἐκείνων, εἰς τὸν μέγαν δρόμον, ἐγείρεται ἡ πυργοφόρος Βίλια, πρὸ πολλοῦ κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πᾶν ὃ τι ἀναγκαιοὶ ἡμῖν, ὅπως διατηρηθῶμεν ἀνεξάρτητοι εἰς τὰ βουνὰ ἡμῶν.

» Κατὰ τὴν νύκτα ταύτην ὁ Μητοκόκκαλης, ὁ ἄγνωστος οὗτος μαχητής, θέλει κυριεύσῃ τὴν Βίλιαν· ἡ Βίλια θέλει πέσῃ, καθὼς ἐλαΐα ἐκριζωνομένη

ὕπὸ σφοδρᾶς καταιγίδος· θέλει πέσῃ καθὼς τὰ τεῖχη τῆς Ἱεριχοῦς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου.

» Ἄς μὲ ἀκολουθήσωσι διακόσιοι μαχηταί, ἃς ἔλθωσι μετ' ἐμοῦ αἱ γυναῖκες, αἱ ἐκδιωθεῖσαι ἀπὸ τὴν Βίλιαν καὶ θέλουσιν ἰδῆ τὸ κράτος καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Ὑψίστου».

Καὶ ἡτοιμάσθησαν οἱ διακόσιοι μαχηταὶ καὶ αἱ γυναῖκες περιέμενον χαρμόσυνοι τὴν ὥραν τῆς ἀναχωρήσεως, ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ, ὅστις παρίστατο ἀνυπόμονος εἰς τὰς προετοιμασίας.

Ἐφθασε τέλος ἡ νύξ.

Μήτε φωνή, μήτε λέξις, μήτε θόρυβος διέκοπτον τὴν βαθεῖαν σιγὴν τῶν ἀπεφασισμένων μαχητῶν, οἵτινες, ἐν τῇ σιγῇ τοῦ σκότους διαβαίνοντες τὰ κρημνώδη πλάγια τῶν βουνῶν, ἔσπευδον τὸ βῆμα πρὸς τὴν Βίλιαν.

Καὶ πάντων προηγεῖτο ὁ Σαμουήλ, διπλωμένην φέρων τὴν σημαίαν καὶ σιωπηλαὶ ἠκολούθουν τὰ ἴχνη του αἱ γυναῖκες, κρυφίας ἐκπέμπουσαι πρὸς τὴν Δέσποιαν παρακλήσεις πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιχειρήματος.

Ἐσταμάτησαν πλησιέστατα τοῦ φρουρίου καὶ περιέμενον μετ' ἀνησυχίας τὸ σύνθημα, τὸ ὅποιον ἔμελλε νὰ σημάνῃ τὴν μάχην διὰ χειρὸς τοῦ μαχητοῦ Ἐρημίτου.

Αὐτὸς δὲ μόνος μετὰ τοῦ Μητοκόκκαλη, προχωρήσας μέχρι τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου, ἔδειξεν εἰς αὐτὸν ἓνα τῶν τεσσάρων πύργων καὶ τὸν προσεκάλεσε νὰ τρυπήσῃ τὸ τεῖχος καί, ἐντειχίζων τὴν καταστρεπτικὴν πυρίτιδα, νὰ μεταδώσῃ τὸ πῦρ διὰ μακρᾶς θρυαλλίδος.

Ἀνήσυχοι ἔμενον οἱ περιστῶτες ... ἀλλὰ τέλος ἔδωκεν ὁ γέρον τὸ σύνθημα, πυροβολήσας. Καὶ οἱ διακόσιοι μαχηταὶ ἐφώρμησαν, ὥς λέοντες πεινασμένοι, καὶ ἐνέσπειραν τὸ πῦρ καὶ τὸν θάνατον κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ πλήθους, τὸ ὅποιον ἔσπευσε πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ πύργου.

Καὶ αἱ χαρμόσυνοι φωναὶ τῶν γυναικῶν ἀνεμιγνύοντο μὲ τοὺς ἡχηροὺς κρότους τῶν ὅπλων, οἵτινες ἐβόων βαρεῖς μέχρι τῶν ἀπωτάτων λαγναδίων.

Καὶ οἱ Μουσουλμᾶνοι ἐκλείοντο εἰς τὸ φρούριον καὶ ἔσπευδον, ὑπερασπίζοντες τὸν πύργον καὶ πεισματωδῶς κατὰ τῆς ἐφόδου ἀνθίσταντο καὶ μετὰ τόλμης τοὺς Σουλιώτας ἀντέκρουον.

Ἀλλ' ἐνῷ περιέμενον, θαρροῦντες τὴν νίκην, ἡκούσθη ἡ φοβερά ρῆξις τῆς ἀνημμένης πυρίτιδος, ὁμοιάζουσα ἡφαίστειον, τὸ ὅποιον ἐκπηδᾷ αἰφνηδίως ἐκ τῶν σπλάγχων τῆς γῆς καὶ φωταγωγεῖ τὰ περὶ χωρά, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ὁμίχλη τῆς νυκτὸς ἐπεκάθητο ζοφερά.

Καὶ μ' ἐν πῆδημα τότε οἱ διακόσιοι μαχηταὶ εἰς-
έδυσαν μετὰ τῶν γυναικῶν εἰς τὸ φρούριον καὶ ὁ
ἀνατέλλων ἥλιος ἄλλην ἐφώτιζεν ἤδη σημαίαν, τὴν
σημαίαν τοῦ Σταυροῦ, ὅστις ἐκυμαίνετο ἀντὶ τῆς
ἡμισελήνου εἰς τοὺς ὑψηλοὺς πύργους τῆς Βίλιας.

Καὶ πτώματα ἡκρωτηριασμένα καὶ μέλη ἀκόμη
ἀσπαίροντα καὶ ἡ θλασθεῖσα ἡμισέληνος κυλιομένη
εἰς αἱματωμένην γῆν καὶ ὁ καπνὸς τῶν ἔτι καιόν-
των τειχῶν ἀπετέλουν ἑκατόμβην, προσφερομένην εἰς
τὸ θυσιαστήριον τῆς ἐλευθερίας· ἦτο ὁ θρίαμβος τοῦ
πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος, ἦτο τὸ φῶς τοῦ
Χριστιανισμοῦ σθενῶν τὰ σκότη τοῦ Κορανίου.

Καὶ ὁ Ἐρημίτης, χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος διὰ τὴν
νίκην, συνήθροισε πέριξ τοῦ Σταυροῦ τοὺς μαχητάς
καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ἠυλόγησεν ἐν ὀνόματι τοῦ
θεοῦ τῆς ἐλευθερίας.

ΙΑ'

Ὁ τρομερὸς κρότος τῆς ρήξεως, ἀντιβοῶν καὶ ἐπα-
ναλαμβάνόμενος ἀπὸ κοιλάδος εἰς στένωπόν, ἀπὸ
στενωποῦ εἰς βουνόν, ἀπὸ βουνοῦ εἰς πεδιάδα, ἐφέρετο
πανταχοῦ ὑπὸ τῆς Φήμης τῆς χιλιοστόμου, ἕως οὗ
ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ τρόμου καὶ τῆς ἀπειλῆς, ἐ-
φθασε ταχὺς καὶ ἀνέλπιτος εἰς τὴν λίμνην τῶν
Ἰωαννίνων.

Καὶ ἤκουε τὴν ἀπάισίαν συμφορὰν ὁ αἰμοδόρος Σατράπης καὶ μανιώδης καὶ παράφορος ἄφριζεν ὑπὸ λύσσης ἐκδικήσεως καὶ τὸ νέον αἷσχος τῶν δειλῶν στρατευμάτων του τὸν εἶχε τοσοῦτον παροργίσῃ, ὥστε ἐγένετο ἔξω φρενῶν ἐκ τῆς δίψης τοῦ χριστιανικοῦ αἵματος καὶ ἐπόθησε τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ καταδαμάσῃ τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ ἐξουσιάσῃ τὸ πᾶν, δαίμων ὀλέθρου καὶ ἐρημώσεως.

Καὶ ἄλλον συνεκρότησε στρατόν, ἀγριώτερον καὶ πολυπληθέστερον καὶ χρυσίον διένειμε πολὺ καὶ τεραστίους θησαυροὺς ὑπεσχέθη νὰ διανείμῃ ἐκ τῶν ἀπλούτων οἰκιῶν τοῦ Σουλίου.

Καὶ τὸν Βελῆ προέταξεν ἡγεμόνα τῆς ἐκστρατείας, τὸν Βελῆ, ὅστις ἦτο πρωτογενὲς τέκνον του καὶ ἀνετράφη ἐν μέσῳ τῶν στεναγμῶν τῶν ταλαιπωρουμένων Ἑλλήνων, ἐνηλικιωθεὶς ἐντὸς τοῦ αἵματος, τὸ ὁποῖον ἔχυνεν ὁ πατήρ, τηχόμενος ὑπὸ τῆς δίψης τῶν κατακτῆσεων.

Καὶ ἐπὶ δισμυρίων, τετράκισ χίλιοι τοῦ Ἰσλαμικοῦ λάτραι ἐτάσσοντο ὑπ' αὐτόν, δοῦλοι ὑποκλινεῖς τῆς θελήσεώς του.

Καὶ ἀπὸ τὰ δικτυωτὰ τῶν χρυσῶν δωμάτων του παρατηρῶν παρελαύνοντα τὸν στρατόν του, ἀνέκραγεν ἐν ἀπειλητικῇ κραυγῇ:—«*Εἰάν οἱ πιστοὶ διατη-*

ρῶσιν ἔτι σπινθήρας ἀγαρηνῆς πίστεως, πρέπει νὰ νικήσητε... ἢ ν' ἀποθάνητε!»

Καὶ ἔκλινον αἱ λεγεῶνες τὴν κεφαλὴν καὶ διηυθύνθησαν πρὸς τὸ Σοῦλι διὰ τῶν ὁρέων τῆς Θεσπρωτίας.

Καὶ ἐν κύκλῳ εὐρεῖ ἐξετάθησαν εἰς τὰ χωρία, τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον ἐτοιμάζουσαι.

Οἱ δὲ μαχηταὶ τοῦ Σουλίου, ὁσάκις ἐπληροίκαζεν ἐχθρὸς δυνκτώτερος, κατέλιπον, κατ' ἔθος ἀρχαῖον, τὰς κώμας καὶ συνηνοῦντο μετὰ τῶν λοιπῶν εἰς τὸ Σοῦλι καὶ εἰς τὴν Κιάφαν, εἰς τὴν Σαμονίδαν καὶ εἰς τὸν Ἀθαρίκον, διότι, οὕτω συσσωματούμενοι, ἡδυνάντο ἐκ τῶν κυριωτέρων ὀχυρωμάτων μετὰ περισσοτέρας σταθερότητος νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν πατρίδα.

Διὰ ταῦτα ὁ Βελῆ-πασσας εὗρεν ἔρημον τὸ Ζιγκάρι, τὴν Βίλιαν, τὸ Ζάβροχον, τὸ Τσεκοῦρι καὶ τὴν Τσαρίτσανην καὶ εἰς ἐκάστην τῶν θέσεων τούτων ἐτοποθέτησεν ἰσχυρὰν δύναμιν καὶ ἓνα τῶν ἐμπειροτέρων στρατηγῶν του.

Καὶ οἱ Σουλιῶται, οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ Σταυροῦ, ὥχυροῦντο εἰς τὸ *Ρεῦμα τοῦ Μπότσιαρη*, ὅπου ἐγινώριζον, ὅτι ἔμελλε νὰ τελεσθῇ τὸ τελευταῖον δράμα τῆς πολυδακρύτου, ἀλλ' ἀναποφεύκτου καταστροφῆς των. Καὶ ὅμως τὸ πνεῦμα τοῦ Σχιμουήλ τοῖς ἐνέπνεε διηνεκῶς θάρρος καὶ ἐλπίδα καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ ἦσαν

πάντοτε φλογεροὶ καὶ παρήγοροι· ἀλλ' ἦλθεν ἡμέρα, καθ' ἣν ἔφθασεν ἐκ Σαμονίβας πληθὸς οἰκογενειῶν ὀδυρομένων — Καὶ ἡ Σαμονίβα; — Ἐπεσεν εἰς χεῖρας ἐχθροῦ καὶ κατεσκάφη καὶ ἐπυρπολήθη!

Καὶ μίαν ἄλλην ἡμέραν συγκεχυμένον μορμύρισμα διεδέχθη τὸν μακρυνὸν θόρυβον τῶν ὅπλων καὶ σύννεφον ἐφάνη κονιορτοῦ καὶ ἰδοὺ οἱ φυγάδες τοῦ Ἀθαρίκου — Καὶ ὁ Ἀθαρίκος; — Ἐνικήθη καὶ κατεστράφη!

Ὅλων τὰ πρόσωπα ἐδείκνυν τὴν ἀπελπισίαν! . . . Καὶ βαθυτάτῃ ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κιάφαν καὶ εἰς τὸ Σοῦλι ἡ σιωπή, ἀθεραπεύτους προμηνύουσα δυστυχίας.

Οὐδεὶς ἐσκέπτετο περὶ συμβουλῆς· ἡ καλειτέρα συμβουλή ἦτο τὸ ξίφος· ἡ τύχη ἐκρέματο ἐκ τῆς ἀπελπισίας τῆς μάχης, τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ συγκροτήσωσι καὶ πάντες τὴν περιέμενον μετὰ θάρρους· ἄλλην δὲ παρηγορίαν δὲν εὑρισκον, εἰμὴ τὸν λόγον τοῦ Σαμουήλ, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν πρὸς παραμυθίαν τῶν δυστυχιῶν των.

Καὶ ἐπεφάνη ὁ γέρων, διακόπτων διὰ τῆς βροντῶδους φωνῆς του τὴν σπαραξικάρδιον σιωπὴν τῶν ἀνδρείων.

— «Ἐπέσαμεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ὦ υἱοὶ τοῦ Σουλίου. . . Ἄς ἐγεῖθῶμεν μετὰ θάρρους! Ἡ ζωὴ ὅλι-

γων ἀνδρῶν δὲν εἶνε ζωὴ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ἡ ζωὴ ἀπαιτεῖ θυσίαν χιλιάδων.

» Ἡ δόξα εἶνε καρπὸς μακρῶν ταλαιπωριῶν, ἡ δόξα ἀποκτᾶται μετὰ μεγάλα δυστυχήματα καὶ τὸ μεγαλεῖον ἐνὸς ἔθνους μετρεῖται διὰ τῆς πληθύος τῶν δοκιμασιῶν καὶ αἱ δοκιμασίαι τῶν θλίψεων μαρτυροῦσι τὴν γενναιότητα καὶ τὴν πίστιν. Θαρρεῖτε λοιπόν, θαρρεῖτε, ὦ ἀνδρεῖοι, καὶ πιστεῦτε !

» Πάσχετε, συμπολιταὶ ! ... ! Ἀλλὰ διατί πάσχετε ; Διότι οἱ ἀδελφοί σας ἔπесαν καὶ δὲν ἐνίκησαν ! Τρέξατε λοιπὸν νὰ τοὺς ἐκδικήσητε ! Ἐνόςω ζῆτε, ἐνόςω βράζει τὸ αἷμα εἰς τὰς φλέβας ὑμῶν, μένει ὑμῖν ζωὴ, μένει ὑμῖν αἷμα· χύσατέ το καὶ ἀποθάνατε. Καλέσατε τὰς ἀδελφὰς καὶ τὰς συζύγους, καλέσατε τοὺς υἱοὺς ὑμῶν καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν πολεμεῖτε· Πληγωμένοι ζητεῖτε τὴν συνδρομὴν αὐτῶν, θνήσκοντες ἐγχειρίζετε τὸ ξίφος καὶ θέλουσιν ἐκδικήσῃ ὑμᾶς.

» Ἀκούσατε τί λέγει ὁ ἄγγελος τοῦ πολέμου :

» Ἡ δόξα σου, ὦ λαέ, θέλει πέση διὰ μίαν στιγμὴν ἀπὸ τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν καὶ θέλει ἐκλείψῃ ἐν τῷ στεναγμῷ τῶν διεσπαρμένων υἱῶν σου· καὶ ἐγὼ θέλω σοὶ ἀφαιρέσῃ τὸ πᾶν· θέλω σοὶ ἀφήσῃ τὴν ἐλπίδα, θέλω σοὶ σταλῇ τοὺς ὀδυρμοὺς καὶ τὴν θλίψιν.

» Θέλω σοὶ σταλῇ τὴν θλίψιν, διότι εἶνε μήτηρ μελέτης, ἐνῷ ἡ χαρὰ καθιστᾷ τὰ πνεύματα χαῦνα.

»Θέλω σοὶ στείλῃ τὴν θλίψιν, διότι θέλεις πέσῃ διὰ τῶν ἐγκλημάτων καὶ ἡ θλίψις θέλει σὲ ἀνεγείρῃ διὰ τῆς ἐξιλεώσεως.

»Θέλω σοὶ στείλῃ τὴν θλίψιν, διὰ ν' ἀφεθῇς εἰς τὴν ἐλπίδα, ἥτις θέλει σὲ κατηχήσῃ εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν.

»Ὁ ὀδυρμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις διὰ μιᾶς σταγό-
νος δακρύου καταβάλλει τὸ πνεῦμα, εἶνε στείρος ἀρε-
τῆς, εἶνε ἀνάξιος τῶν ἀνδρείων.

»Ὁ ὀδυρμὸς τοῦ ἀνδρείου, ὅστις ἀκίνητος καρφώ-
νει τὸ βλέμμα εἰς τὴν ἀνωφελῶς αἱματωμένην σπά-
θην του καὶ κρύπτει ὑπὸ τὰς ὀφρὺς τὴν ἀστραπὴν
τῶν ὀργισμένων ὀφθαλμῶν του, ὁ ὀδυρμὸς αὐτοῦ
εἶνε πηγὴ κατάξηρος, ἐκ τῆς ὁποίας εἶνε ἀδύνατον
νὰ ἀντλήσῃ τὴν παραμικρὰν δύναμιν.

»!Μήπως θέλετε διὰ χορῶν καὶ συμποσίων νὰ
συντελέσητε εἰς τὴν νίκην τῆς ἐλευθερίας; Ἐὰν δὲν
ἐγκαρτερῇτε, ἐὰν δὲν ἔχητε δραστηριότητα, δὲν εἴ-
σθε ἄξιοι ἐλευθερίας.

»Ἐὰν μετὰ τὸ πρῶτον βῆμα ἐκφοβίσωσιν ὑμᾶς
αἱ συμφοραί, ἡ ἀρξαμένη πάλῃ δὲν εἶνε πλέον ἀξία
ὕμνων.

»Τὸ πρῶτον βῆμα εἶνε πολλάκις τυχαῖον, ἡ διάρ-
κεια μόνῃ ἀποδεικνύει τὸ μένος, καθὼς μόνῃ ἡ καρ-
τερία ἀποτελεῖ πάντοτε τὴν ἀληθῆ δόξαν.

»Ἡ συμφορὰ εἶνε ἀναγκαία· ἄς μὴ σᾶς καταβάλη· αἱ ὁδοὶ τῆς ἐλευθερίας περιέχουσιν ἀθύσους. Πολλὰ ἔχνη εἰσὶν αἱματωμένα, ἔνθα πολλοὶ διαπορεύονται λαοί, ἀλλ' ἐὰν πιστεύωσι, μετὰ πᾶσαν κατάπτωσιν θέλουσιν ἀμέσως ἀνεγερθῇ ἰσχυρότεροι.

»Καὶ καθ' ἐκάστην πτώσιν ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου θέλει ἐπικυβεῖν, ἀνασεῖων τὴν μεγάλην, τὴν ἀστραπηβόλον ρομφαίαν: «Μὴ φοβησθε!» Τὴν σημερινὴν νύκτα τῆς καταστροφῆς θέλει φωτίσῃ αὐριον ὁ διαυγὴς ἥλιος τῆς ἐλευθερίας. Σήμερον βλασφημεῖτε ἀπηλπισμένοι, αὐριον παιανίζετε ὕμνους θριάμβου — σήμερον νικᾶσθε, αὐριον εἰσθε τροπαιοῦχοι.

»Ἡ συμφορὰ εἶνε ἀναγκαία· τὸ κράτος αὐτῆς εἶνε μυστηριωδῶς ἀνεξάντλητον, εἶνε ὁ ἄρτος τῶν λαῶν, εἶνε ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄνευ αὐτῆς οἱ λαοὶ ἤθελον ἐμπέσῃ εἰς τὴν χάυνωσιν τῶν πνευμάτων, εἰς τὴν ἡλιθιότητα τῶν ἡδονῶν, εἰς τὸν θάνατον τῆς διανοίας.

»Δέχθητε λοιπὸν τὴν συμφορὰν, ὡς ἐξιλεοῦσαν τὰ ἐγκλήματα, ὡς παραγωγὸν ἔργων γενναίων καὶ εἰς τὴν ἱερὰν φωνὴν τῆς θλίψεως θέλετε εὖρη τὴν δύναμιν τῆς καρτερίας καὶ εἰς τὴν καρτερίαν τὴν δύναμιν τῆς ἀπολυτρώσεως.

»Ἀνυψώσατε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, υἱοὶ τοῦ Σουλίου,

καὶ ἐνθυμήθητε τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ: «Δὲν θέλετε νικήσῃ εἰς μίαν ἡμέραν, ὅχι, δὲν θέλετε νικήσῃ εἰς μίαν ἡμέραν, ἀλλὰ . . . *μίαν ἡμέραν θέλετε νικήσῃ.*»

Καὶ ἐσίγησεν ἡ τεθλιμμένη φωνὴ τοῦ Σαμουήλ, ἀλλ' ἡ μυστηριώδης ἡχὴ τῶν παρακειμένων ἀντρων ἐπανελάμβανεν ὡς φωνὴν Κυρίου εἰς τὰ κατὰθαμβὰ πλήθη τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ προφήτου: «*Μίαν ἡμέραν θέλετε νικήσῃ.*»

IB'

Ἀξιόφοδος θέσις!

Ἐπλησίαζεν ἔτι μᾶλλον πρὸς τὴν Κιάφαν καὶ πρὸς τὸ Σούλιον ἡ ἔνοπλος ζώνη τῆς πολιορκίας καὶ περιεσφίγγετο βαθμηδὸν ὡς σπεῖρα φαρμακεροῦ ὀφews, ὅστις ἀργὰ περιπτύσσει τὸ θυμὸν τοῦ ἀρεσκομένου εἰς τὴν μακρὰν ὁδὸν τῆς ἀγωνίας.

Καὶ δὲν ἔρκει ὁ πολιορκῶν Τύραννος· ὅφεις ἐτρέφετο φαρμακερώτερος εἰς τὰ σπλάγχχνα τῶν φυλῶν τοῦ Σουλίου.

Μοχθηρὸς σπέρρος Ἰούδα ἐθερμαίνετο εἰς τὴν γῆν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὸ θανατηφόρον φυτὸν τῆς προδοσίας.

Ἀφοβα ἐν τοσοῦτῳ τὰ παλληκάρια τὸς Σουλίου περιέμενον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὴν ἔφοδον τῶν

μουσουλμανικῶν στρατευμάτων. Ἄλλ' ἐμέτρων τὰς στιγμὰς τῆς ζωῆς των, ποθοῦντες ν' ἀκούσωσι τοὺς λόγους τοῦ Σαμουήλ καὶ τὸν ἐπεζήτουν καλοῦντες τὸ ὄνομά του μετὰ φωνῆς ἡχηρᾶς.

Καὶ ὁ γέρων ἐξήρχετο τοῦ ναοῦ καὶ τὰ χεῖλη του ἦσαν τρέμοντα καὶ εἶχε τὴν φωνὴν τεταραγμένην, διότι ἤκουσε τὰ ἄνομα ἔργα τινῶν συμπολιτῶν του.

Καὶ ἐφρύσασε διὰ τὴν κατ' ἀδελφῶν καὶ κατὰ πατρίδος πλεκτάνην καὶ ἄλαλος ἦτο ὁ φρυαγμός του, διότι ἡ θρησκεία τῶν πατέρων τὸν ἠμπόδιζε ν' ἀποκαλύψῃ τὸ μυστήριον . . . καὶ ὅμως τὸ μυστήριον τοῦτο ὑπῆρχε γεγραμμένον εἰς τὸ πρόσωπόν του.

Καὶ πάντες περὶ αὐτὸν συνήρχοντο, ἐξετάζοντες καὶ ἐρωτῶντες καὶ ἐκεῖνος ἐπεβόησε :

— «Καὶ ἐὰν ἀποστραφῇτε τοὺς λόγους μου, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ παύσω ἐγώ, ἀλλὰ θέλω τοὺς ἐκσφενδονίσῃ φλογεροὺς ὡς τὸ πῦρ εἰς τὰς ἀκοὰς ὑμῶν καὶ ἐν μέσῳ τῶν τάξεων ὑμῶν.

» Ἐγὼ βάλλω κατὰ πάντων, ἀλλὰ οὐδένα πληγώνω! Ὁ κρύπτων εἰς τὴν ψυχὴν τὸ δηλητήριο, ἅς ἐγκαταλείψῃ κρυφίως τὴν πατρίδα καὶ ἅς μὴ τὴν βλάψῃ! . . . ἅς τὴν ἐγκαταλείψῃ διὰ παντὸς καὶ αἴσιον ἅς εὔρῃ τὸν ξένον οὐρανόν, ὑπὸ τὸν ὅποιον θέλει καταφύγῃ.

» Ἄλλ' οἷοσδήποτε καὶ ἂν εἶσαι, ἄκουσόν με σύ, ὁ

ἐν τῷ σκότει λαλήσας . . . ἀκουσόν με, καὶ ἡ χάρις τοῦ Ὑψίστου ἃς σὲ μεταβαπτίσῃ εἰς τὴν κολυμβήθραν τῆς μεταμελείας.

»! Πόθεν ἐλπίζει νὰ δοξασθῇ ὁ προδότης;

»Ἐὰν προσέφερε τὴν δεξιάν του εἰς τὴν πατρίδα, ἐὰν τὸν ἀνύψωσεν εἰς τιμὰς ἢ ὑψηλοφροσύνη τοῦ νοῦς του, ἐὰν ζώνῃ ἀδελφῶν θαρρούντων περικυκλώνῃ αὐτόν, ἵδιαί νὰ γίνηται τὸ ὄργανον τῆς καταστροφῆς τῶν ἀδελφῶν του, προδίδων τῆς πατρίδος του τὸν ἄγῶνα;

»Ὁ ἄθλιος! ὁρμᾷ πρὸς τὸ αἶσχος δι' ἀγενῆ διέψαν τοῦ πλούτου! . . . Κατηραμένος ἃς εἶνε ὁ προδότης τῆς πατρίδος!

»! Ποῦ ἐλπίζει ἀνταμοιβὴν ὁ προδότης;

»Ὁ Τύρανός, ὅστις τὸν ἀγοράζει, τὸν θέλει ἔρποντα δοῦλον καὶ μετὰ τὴν χρῆσιν τὸν θεωρεῖ ὄργανον ἀνωφελὲς καὶ τοῦ πλήττει τὰ στέρνα· καὶ ἐὰν τῷ χαρίζῃ τὴν ζωὴν, ὁ προδότης ἐξευτελίζεται ἀπὸ φίλους καὶ ἀπὸ ἐχθρούς, ἀπὸ δυνάστας καὶ ἀπὸ δυναστευομένους καὶ ἀπὸ σύζυγον καὶ ἀπὸ ἐρωμένην πεφιρρονεῖται.

»Κατηραμένος ἃς εἶνε ὁ προδότης τῆς πατρίδος!

»! Καὶ ποῦ θέλει εὖρη ἀνάπαυσιν ὁ προδότης;

»Καθ' ὅλα τὰ κράτη τῆς γῆς θέλει σιγματοῖσθαι καὶ ὁ κόσμος θέλει τὸν καταφρονῇ, δεικνύων αὐτόν

μέ τὸν δάκτυλον, ὅπου καὶ ἂν διαδαίνῃ, ἀποφεύγων τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἔαν τὸν βλέπωσι, θέλουσι θεωρῇ ἑαυτοὺς μεμολυσμένους.

»Κατηραμένος ὅς εἶνε ὁ προδότης τῆς πατρίδος!

»Θέλει ἀποξηρανθῇ δι' αὐτὸν πᾶσα πηγὴ ἀγάπης, δὲν θέλει ἀκούῃ φωνὰς ἀγαλλιάσεως εἰς τὴν ἔρημον στέγην τῆς κατοικίας του καὶ διὰ παντός θέλει εἶσθαι ἄλαλον τῆς συζύγου του τὸ ἄσμα.

»Πᾶσα ἡμέρα τῆς ζωῆς του θέλει εἶσθαι ἡμέρα πικρίας καὶ πόνου καὶ ἡ ψυχὴ του θέλει τήκεσθαι πάντοτε καὶ ὀδυνηρὸν θέλει ἔχῃ τὸ τέλος καὶ θέλει μείνῃ ἄταφος καὶ μῆτε δάκρυ θέλει χύσῃ τις εἰς τὴν μνήμην του.

»Καὶ θέλει ἔλθῃ ἡμέρα, ὅτε δι' ἀκωκῆς ἀδαμαντίνης τὸ ὄνομά του θέλει χαραχθῇ με χαρακτῆρας ἀνεξαλείπτους ἐπάνω εἰς τὰ θρύμματα τῶν τυραννικῶν στεμμάτων, τὰ ὅποια θέλει καταπατῇ ὀργίλως ὁ φιλόπολις θεὸς τῆς ἐλευθερίας.

»Κατηραμένος ὅς εἶνε, κατηραμένος διὰ παντός, ἐκεῖνος ὅστις προδίδει τὴν πατρίδα του!

»Αἱ ἐπανορθώσεις ἀργὰ ἔρχονται, ὦ υἱοὶ τοῦ Σουλίου· τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ ἐγκλήματος μυρία μετέπειτα διευκολύνει καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῇ τότε, εἰμὴ ἐν ἀτμοσφαίρᾳ κακουργημάτων.

»Ἐνόςφῃ ὑπάρχει εἰς τὰς ὑμετέρας τάξεις εἰς μό-

νον προδότης, ὁ θεὸς τῆς ἐλευθερίας δὲν θέλει εὐλογήσῃ τὰς σημαίας ὑμῶν.

»Πάντες λοιπὸν καὶ ἔνοχοι καὶ ἀθῶοι, κλίνετε πάντες τὰ γόνατα καὶ ὁ λίθος μου δὲν θέλει βάλῃ οὐδένα—γονατίσατε καὶ μεταμελήθητε!»

Καὶ οἱ μαχηταὶ τοῦ Σουλίου παρετήρησαν ἀλλήλους μετὰ θαυμασμοῦ, ἀγνοοῦντες τῆς πατρίδος των τοὺς προδότας καὶ ἔκυψαν τὸ πρόσωπον κατὰ γῆς καὶ ἀσπασμοὺς ἀντήλλαξαν ἀδελφικοὺς καὶ πάλιν ὠρκίσθησαν τὸν αὐτὸν ὅρκον: ἀγάπην καὶ πίστιν εἰς τὸν Σταυρόν, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Ἑλευθερίαν.

Ἄλλ' ὁ ὅρκος τινῶν δὲν ἦτο ἡ ἀληθῆς βλασφημία!

II'

Ἦτο ἡ 22 Σεπτεμβρίου τοῦ 1803 ἔτους.

Βαθυτάτῃ ἀνέβαινεν ἡ νύξ. Ἐπικάθηντο τὰ νέφη εἰς τὰ κορυφοβούνια καὶ ἄνεμος τὰ περισάλευε σφοδρὸς καὶ χεῖμαρροι βροχῆς ἐνίοτε ἐν ὀρμῇ καὶ ταχύτητι, μεταξὺ φαράγγων καὶ κρημνῶν καταπίπτοντες καὶ εἰς τραχεῖας μορμυρίζοντες πέτρας, ἐχύνοντο εἰς τὸν παρακεῖμενον ποταμὸν καὶ καθίστων τὸν ροὺν του πολύκροτον καὶ τὴν πορείαν του ταχύτεραν, ἐκδιώκοντες πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Φαναρίου τὰ ὠργισμένα καὶ κατάθολα ρεύματα.

Ἐν τῇ μέσῳ τοῦ μυκηθμοῦ τῆς φοβεραῆς ἐκείνης ἀνεμοζάλης, ἐν τῇ μέσῳ τοῦ ζοφεροῦ σκότους, ὅπου οὐδὲν ἄστρον ἐφαίνετο διαλάμπων, θολή τις ἐσκιαγραφεῖτο σωρεία καὶ προῦχώρει ἀψοφητὶ δι' ἐπικινδύνων βαράθρων σαλευομένη. ἸΤί ἄρα ἦτο ἡ πολυπληθὴς ἐκείνη σωρεία; . . . Ἦσαν τὰ τέκνα τῆς Ἄγαρ καὶ ὠδήγει αὐτὰ . . . εἰς ὀπλαρχηγὸς τοῦ Σουλίου!

Καὶ τὸ ἄγρυπνον πνεῦμα τοῦ Σαμουήλ εἶδεν ἐν ὀπτασίᾳ θυσίαν αἵματος ἐνώπιον αὐτοῦ τελουμένην καὶ ἠσθάνθη τὴν ἀπόκρυφον ἰσχὺν ἀοράτου βραχίονος, ὅστις ἀπώθει αὐτὸν ἀπὸ τῆς πενιχραῆς κλίνης πέραν τῆς ὀρεινῆς κατοικίας του.

Τιναχεῖς εἰς τὸ κατώφλιον τῆς καλύβης . . . ἸΤί ἄρα εἶδε, τί ἄρα ἤκουσε; Κατάψυχροι ἦσαν αἱ χεῖρές του καὶ τὸ μέτωπον αὐτοῦ ἔσταζεν ἰδρωτὰ παγετώδη . . . τὸ στῆθος ἐπάλλετο . . . ἡ φωνὴ ἦτο ἀδύνατος καὶ ἐκραύγασε . . . καὶ πάλιν ἐκραύγασε . . . ἀλλ' ἐξέλιπεν ἡ φωνὴ εἰς τὰ χεῖλη ἢ τὴν διεσκόρπισεν ὁ ἄνεμος; . . . Ἐπανέλαβε τὴν κραυγὴν καὶ ἠκούσθη: «*Προδοσία! . . . προδοσία! . . .*»

Ὡς ναῦται, ὅταν ἐγείρωνται εἰς αἰφνηδίαν πνοὴν λαίλαπος καὶ ὁ ναύκληρος τοῖς ἀναγγέλλῃ ναυάγιον προσεγγίζον καὶ διέρχεται τὰ μέλη των πρόδρομος τοῦ θανάτου παγετός, ὁμοίως ἤκουσαν τὴν κραυγὴν τοῦ Σαμουήλ οἱ ἀποκεκοιμισμένοι υἱοὶ τοῦ Σουλίου.

Καὶ εἰς τὴν στιγμήν ἔδραξαν τὰ ὅπλα των, ἀμέσως εἰς ἓν συναχθέντες καὶ ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τοὺς δπλαρχηγούς, οἵτινες ἔδιδον τὸ σύνθημα· καὶ ἐνθ' ἀφ' ἑνὸς ἠκούετο «Ζήτω ἡ θρησκεία!» ἐπανελαμβάνετο ἀφ' ἑτέρου «Ζήτω ἡ Ἑλλάς!» καὶ πανταχόθεν καὶ πάντες ἐκραύγαζον «εἰς τὰ ὅπλα!»

Καὶ μόνον μία φάρα ἐκάλει εἰς μάτην τὸν δπλαρχηγόν της.

Καὶ θόρυβος ἦτο καὶ σύγχυσις καὶ γυναῖκες μετ' ἀνδρῶν ἀναμειγμέναι καὶ πάντες ἡρώτων ἐκ ποίου μέρους ἤρχοντο οἱ ἐχθροί.

Καὶ ὁ γέρων ἐδείκνυε τοὺς κρημνοὺς τῶν βουνῶν, ὅπου τοὺς εἶδε διαβαίνοντας καὶ ἰδοὺ δαυλοὶ ρητινώδεις ἐφώτιζον τὰς ἀγυιάς τοῦ Σουλίου καὶ οἱ μαχηταὶ προσεπάθουν νὰ ἴδωσι τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ ἐπιπέσωσιν ἐφορμῶντες καὶ ἰδοὺ ἐκ τῶν πλαγίων οἱ ἐχθροὶ καὶ αἱ βρονταὶ καὶ αἱ λάμπεις καὶ ὁ σφυριγμὸς τῶν σφαιρῶν καὶ σύμπας τοῦ Βελῆ-πασσᾶ ὁ στρατός, ἀγρίαν ἐκπέμπων τοῦ πολέμου τὴν κραυγὴν, περιέζωσε πανταχόθεν τὸν δυστυχῆ λαὸν τοῦ Σουλίου.

Δυστυχῆ λαέ! ἡ ἄτιμος προδοσία ἑνὸς δπλαρχηγοῦ ἔφερε τὴν ἀπροσδόκητον συμφορὰν σου.

Ὅλίγοι τὸν ἀριθμὸν οἱ Σουλιῶται, κωλυόμενοι ὑπὸ τῆς θορυβώδους πληθύος τῶν γερόντων καὶ τῶν παι-

δίῳν, ἄνισοι εἰς τὴν φοβεράν ὁρμὴν τῶν ἐχθρικοῶν φαλάγγων, ἐκπλαγέντες διὰ τὸ ἀνέλπιστον τῆς προσβολῆς, ἔβλεπον ἤδη, ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα τῆς ἀπωλείας, ὅταν ἐκ τοῦ ὕψους τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ἠκούσθῃ βροντώδης κραυγὴ, ἐπαναλαμβάνουσα ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου: — «Ζήτω ἡ πίστις, ζήτω ἡ Ἑλλάς, ζήτω ἡ ἐλευθερία!»

Κάλυμμα αἵματος ἔπεσεν ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πολεμιστῶν! Ἀνατινάσσονται, συμπυκνοῦνται ἐν μιᾷ φάλαγγι, περιφρουροῦσι τὰ φιλατα καὶ ὁρμῶσιν ἀπεφασισμένοι κατὰ τῶν ἐχθρικοῶν λεγεῶνων, αἵτινες διαχωρίζουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Κουγκίου, συμπλέκονται μετ' αὐτῶν, διασπῶσι τὰς τάξεις ἀπηλπισμένοι, τὰς ἀνεμοσκορπίζουσιν ἐπὶ μίαν στιγμὴν καὶ πορεύονται πρὸς τὴν στενὴν δίοδον τοῦ βουνοῦ, διαφεύγοντες ὅλοι τὴν βάρβαρον τῶν νικητῶν ἀπανθρωπίαν.

Οἱ ἐχθροί, πάλιν ἐνωθέντες εἰς ἓν, ἐπανελάβον τὴν πολεμικὴν τῶν κραυγὴν καὶ προὔχουσιν πρὸς τὰ ἔσχατα ἄστυλα τῶν Σουλιωτῶν, ἀλλ' ἀνατελλαντος τοῦ ἡλίου, εἶδον εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἀγίου Δονάτου τοὺς ἀτρομήτους Σουλιώτας, ἔχοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς φλογισμένους ὑπ' ὀργῆς καὶ κρατοῦντας τὰ ὅπλα κυκλοτερῶς τῆς σημαίας, τῆς ὁποίας ὁ σταυρὸς ἐφαίνετο νὰ λέγῃ:

—«Εἶμαι τὸ κράτος τοῦ Λαοῦ κανεῖς νὰ μὴ μ' ἐγγίση!»

Οἱ Μουσουλμᾶνοι ἀμέσως σταματῶσιν! Ἡ θία ἐκείνη, ὡς νὰ ἦτο νεῦμα θεοῦ, τοὺς εἶχεν ἀπολιθώσῃ... Δὲν ἐμάχοντο.

Ἄλλ' ἡ φωνὴ τοῦ Βελῆ-πασσᾶ ἠκούσθη λέγουσα: —«Ἐμπρός, ὦ Τοῦρκοι! ἐὰν τὰ στέρνα τῶν πιστῶν θερμαίνῃ ἔτι τοῦ Μωάμεθ ἡ πίστις, ἀνάγκη νὰ νικήσωμεν . . . ἢ νὰ χαθῶμεν!»

Καὶ τοῦ Μωάμεθ οἱ λάτραι ἐφώρμησαν ἐκ τῶν πλαγίων τοῦ βουνοῦ, ἀλλὰ βροντὴ ὀπλων ὁμόφωνος τοὺς ὑπεδέχθη καὶ βράχων βροντῶδη κυλίσματα καὶ πτώσεις κορμῶν κολοσσαίων, ἔργα τῶν χειρῶν τῶν Σουλιωτιστῶν ἀμαζόνων, πολυτάραχον ἀπετέλουν εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν βαρβάρων τὸν πάταγον καὶ πολλὰ-λάκις τοὺς ἠνάγκασαν νὰ τραπῶσιν εἰς αἰσχίστην φυγὴν.

Καὶ οἱ Μουσουλμᾶνοι ἀπεσύρθησαν, κλεισθέντες εἰς τοὺς ὠχυρωμένους οἴκους τοῦ Σουλίου, ὅπου τοὺς ἔφερεν ἡ ἐπιβουλὴ καὶ ἡ προδοσία.

ΙΑ'

Καὶ διήρκει συνεχῆς ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἡ πάλη καὶ τὰ στίφη τοῦ Τυράννου δὲν ἠδύναντο νὰ νικήσωσι, διότι μεγάλη ἦτο ἡ ἀπηλπισμένη ὀργή

τῶν ἀνδρείων καὶ ἐνώπιον αὐτῆς πᾶς βάρβαρος ἠναγκάζετο νὰ χαμηλώσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του.

Καὶ ὥς ἐὰν ἦτο μαγευμένη ἡ τόλμη τῶν Ἀγαρηνῶν, ἐνέμενον ἀκίνητοι ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν πύργων, ἀφ' ὧν μετὰ τεσσαρακονθήμερον ἀγῶνα δὲν ἠδύναντο ν' ἀρπάσωσι τὴν κυανόλευκον τῶν Ἑλλήνων σημαίαν.

Ἐξετύλισεν ἐν τούτοις τὰς πρώτας ἡμέρας αὐτοῦ ὁ Νοέμβριος καὶ ἡ χιὼν ἐσκέπαζεν ἤδη ὡς διὰ λευκοῦ καλύμματος γάμου τὰ κύκλωθεν τοῦ Σουλίου κορφοβούνια.

Ἀπὸ τὸ φρούριον τῶν Ἰωαννίνων ἐξέρχεται πολεμιστής, ἵππου μελανοῦ ἀναβάτης, καὶ καλπάζει μετὰ σπουδῆς καὶ διέρχεται πεδιάδας καὶ βράχους, ἀναβαίνει καὶ ἀπὸ δρυμῶν καὶ κοιλάδων πορεύεται καὶ εἰς τὸν ἵππον, ὅστις θαρρεῖς, ὅτι λαλεῖ χρεμετίζων, καὶ εἰς τὸν ἵππον ζητεῖ νὰ μεταδώσῃ τὴν διακαῆ σπουδὴν τῆς ψυχῆς του· καὶ ἡ ψυχὴ του ἔκαιεν ὅλη μεταξὺ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀνησυχίας, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ μαχητής, ὅστις, φεύγων ἐκ φυλακῆς πολυχρονίου, ἐπιστρέφει εἰς τοὺς φιλτάτους, ἐπιστρέφει εἰς τοὺς ἀδελφούς, φρυάττων ἀπὸ δίψαν ἐχθρικοῦ αἵματος καὶ καίόμενος ὑπὸ φλογεροῦ πόθου νὰ θραύσῃ τὴν κοπτερὰν σπάθην του εἰς τὰ βέβηλα τῶν τυράνων κρανία.

Καὶ ἀπὸ τὰ φρούρια τῆς Κιάφας εἶδον οἱ Σουλιῶται τὸν μαχητὴν, τὸν ἀνεγνώρισαν καὶ κραυγὴν χαρᾶς ἀνύψωσαν· καὶ ὁ μαχητὴς ἐπεβόησε: «Χαίρετε, ἀδελφοί! ἀνδρεῖται φάραι τοῦ Σουλίου, ἀκόμη δὲν ἀπωλέσαμεν τὰς ἐλπίδας!»

Καὶ κεντήσας τὸν ἵππον καὶ τυλιχθεὶς εἰς τὸν μανδύαν, ἠκολούθησε τὴν πορείαν του καὶ διέβαινε τοὺς κρημνοὺς τοῦ Σουλίου καὶ πάντες τὸν παρατήρουν, ἀλλ' ὁ μανδύας ἐκάλυπτε τὸ πρόσωπόν του καὶ πάντες ἠρώτων: «Τίς εἶσαι; Τί θέλεις;» Καὶ ἐκεῖνος ἀπήντα: «Ὁ Φῶτος ὁ Τζαβέλλας». Καὶ ὅλοι ἐγνώρισαν τὴν φωνὴν του.

Καὶ ἐπεχύθη ἡ χαρὰ εἰς τὰ πρόσωπα καὶ πάλιν διὰ τῶν βλεμμάτων ἠκτινοβόλησε τὸ θάρρος καὶ πᾶσα ἡ πλὴθὺς ἐκεῖνη ἐπάλλετο χαίρουσα καὶ ἀδελφικοὺς ἀντήλλασσον ἀσπασμοὺς καὶ ὁμόφωνος διὰ τὴν χαρὰν ἐπεβόα.

Καὶ ἤκουσεν ὁ ἀνδρεῖος ἐκεῖνος τὰ παθήματα τοῦ λιμοῦ καὶ τῶν ἄλλων στερήσεων καὶ τὴν προδοσίαν τὴν τολμηράν καὶ τὴν ἀνδρείαν τὴν ἀπηλπισμένην.

Καὶ πάντας ἀθροίσας ἐλάλησε:

— «Ὑπεσχέθην, ὦ ἀδελφοί, ὑπεσχέθην εἰς τὸν ὦμον Τύραννον ν' ἀπομακρύνω ἐκ τοῦ Σουλίου τὴν φάραν μου καὶ ἐγὼ ὑπεσχέθην ν' ἀναχωρήσω, ἐξασθενῶν τοὺς Σουλιώτας καὶ προδίδων τὸ Σοῦλι· ναί,

ὕπεσθέτην καὶ ἄφησα ἐνέχυρον τὴν γυναικὰ μου . . . τοὺς υἱούς μου· ἀλλ' ὁ Τύραννος δὲν γνωρίζει τὸν Τζαβέλλαν—τὸν Τζαβέλλαν . . . οἱ Σουλιῶται μόνοι γνωρίζουσιν." Ὅχι, δὲν θέλω ἐγκαταλείψῃ ὑμᾶς ποτέ! Θάρρος καὶ τόλμη, τόλμη καὶ πίστις καὶ ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν!

»Ζήτω ἡ θρησκεία, ζήτω ἡ Ἑλλάς, ζήτω ἡ ἐλευθερία!»

Ὁ ἐνθουσιασμός ἦτο παράφορος· ἐκδίκησιν ἐκραύγαζον οἱ ἄνδρεῖοι καὶ ἀνυπόμονοι ἐπεζήτουν τὴν μάχην καὶ τὸν ὄλεθρον τῶν τυράννων.

Ἄλλ' ὁ Τζαβέλλας ἐκράτησε τὴν ὁρμήν των καὶ ἀπεφασίσθη διὰ συμβουλῆς του νὰ πέμψωσιν εἰς Πάργαν ὅλα τὰ πικρία καὶ ὅλους τοὺς γέροντας, ἀντὶ τῆς φάρας τῶν Τζαβελλαίων, περὶ τῆς ὁποίας ὁ εὐπιστὼν Πασσᾶς εἶχεν ἤδη παραχωρήσῃ τὴν ἄδειαν.

Καὶ τούτων τελεσθέντων, ἡτοιμάζοντο πρὸς ὑπεράσπισιν.

Καὶ ὑπὸ τοὺς θόλους τῶν ναῶν οἱ ὠρισμένοι διὰ τὴν μάχην ἄνδρεῖοι ἔψαλλον τὸν πολεμικὸν παιᾶνα.

Καὶ διὰ κραυγῶν ἐνθουσιασμοῦ προέτρεπον τοὺς μαχητὰς αἱ γυναῖκες νὰ τρέξωσιν εἰς τὴν νίκην ἢ εἰς τὸν θάνατον καὶ συνηγρύπνουσιν μετὰ τῶν φυλάκων πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ταλαιπωριῶν των· ἀλλ' ἐν τούτοις ἀποτρόπαιος εἶδησις μετεδίδοτο χαμηλῇ τῇ φωνῇ

καὶ ὡς ἡλεκτρικὸς σπινθὴρ ἐνέβαλε τὸν τρόμον εἰς τὰ πνεύματα καὶ σκιά θανάτου ἐπεχύθη εἰς τὰς ὄψεις.

! Τίς ἄρα ἦτο ἡ εἰδησις ἐκεῖνη; — « Ἄς ἔλθῃ ὁ στρατιώτης τοῦ Ὑψίστου, ἐκραύγαζον πάντες· ὁ λόγος τοῦ Σαμουὴλ πρέπει νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς ». Καὶ ὁ γέρον ἐπιφανεῖς ἤκουσεν :

— « Οἱ ἱερεῖς τοῦ Ὑψίστου ἀφώρισαν τὸν ἁγῶνα ἡμῶν· ἐκ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ἐσφενδονίσθη κατὰ τῶν ὅπλων ἡμῶν τὸ ἀνάθημα τῆς θρησκείας (*).

Καὶ ὁ Σαμουὴλ ἐταράχθη καὶ ἐκραύγασεν :

— « Ὅνειδος καὶ καταισχὺνη εἰς τοὺς ψευδοπροφῆτας τοῦ Ὑψίστου !

» Μὴ τοὺς ἀκούητε· εἶνε δοῦλοι τυράννων καὶ ἐμόλυναν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν φόβον τοῦ θανάτου· τὸ λάλημα αὐτῶν δὲν εἶνε καρδίας λάλημα.

» Ἐγὼ κηρύττω ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τῶν δυνάμεων, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τῶν συμφορῶν. Ἄς σιγήσῃ ἡ συνειδήσις τῶν πτωχῶν τῷ πνεύματι, ἃς

(*) Τὸ ἐλληνικὸν ἱερατεῖον ὑπῆρξε διὰ παντὸς ἀξιέπαινον ἐν τῇ διαστολῇ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, διότι πολλάκις, ἀνυψοῦν τὸν Σταυρόν, ὑπέσχετο τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ φαίνεται παράδοξος ἡ μνημονευομένη ἐνταῦθα πράξις, διότι οἱ ὀλίγοι ἱερεῖς ὅσοι εἰς τινὰς περιστάσεις καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ Σουλίου ἀθεμάτισαν τὸν λαόν, ἐνέδωκαν, καθὼς ἀπεδείχθη, εἰς τὴν σιδηρᾶν βίαν τῆς τυραννίας. Σ. τοῦ Σ.

παύσωσιν οἱ φόβοι τῶν δειλῶν, ἃς ἐκλείψῃ ἡ ἀθυμία τῶν ἀμφιβαλλόντων καὶ ὁμιλήσατε μετ' ἐμοῦ.

»! Δὲν εἶνε ὁ τύραννος ὁ μοχθηρότερος πάντων ;
! Καὶ δύναται ὁ μοχθηρὸς νὰ καταβιδάσῃ τοὺς κεραινοὺς τοῦ Ὑψίστου, οἵτινες αὐτὸν ἔπρεπε νὰ κατακαύσωσιν ;

» Ἀθλιοὶ οἱ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου, οἵτινες διὰ κοσμικὰς χάριτας βεβηλώνουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶνε λόγος τέλειος, λόγος ἐλευθερίας ! — ! Καὶ διατί ; Διὰ νὰ βασιλεύσῃ ἐπὶ τῶν πιστῶν ἡ βαρβαρότης καὶ ἡ τυραννία. "Ἐστῶσαν διὰ παντὸς κατηραμένοι !

» Μὴ τοὺς πιστεύητε, ἐὰν δὲν κηρύττωσι δικαιοσύνην. Εἶνε κεχωσμένοι εἰς τὴν ἰλὸν τῆς δουλείας, εἶνε ὄργανα τῆς κολάσεως καὶ οὐχὶ ἐλεύθεροι ἐκλεκτοὶ τοῦ Ὑψίστου.

» Ἡ ἀποστολὴ τῆς ἀληθείας εἶνε τὸ ἀγιώτερον, τὸ εὐγενέστερον καθῆκον τοῦ ἱερατείου καὶ ἡ κοινὴ συνειδήσις τῶν λαῶν εἶνε ἀλήθεια, ἣτις θέλει θριαμβεύσῃ, ὥς ἐθριάμβευσεν ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ, διότι ἡ ἀλήθεια εἶνε ὁ Ἰησοῦς.

» Κατηραμένος ὁ Ἀπόστολος, ὁ προδίδων τὴν ἐντολὴν του !

» Τὸ ἱερατεῖον τοῦ πολιτισμοῦ εἶνε ἡ ἀγιωτέρα ἐξάσκησις τοῦ εὐαγγελικοῦ πνεύματος, τὸ ὅποιον ὑπόσχεται εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς ἀγάπην καὶ ἀδελφό-

τητα ἐν ὀνόματι τῆς παγκοσμίου ἀπολυτρώσεως.

» Καὶ ἡ σημαία τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν λαῶν εἶνε τὸ λάβαρον τῆς ἐλευθερίας.

» Κατηραμένος ὁ ἱερεὺς, ὁ προδίδων τὴν ἐντολὴν του!

» Ἡ θρησκεία τῆς πατρίδος λατρεύεται καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀγριωτέρων λαῶν· ἡ θρησκεία τῆς ἐλευθερίας λατρεύεται ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας τῶν λαῶν καὶ ἄμετροι αἰῶνες δουλείας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὴν ἐξαλείψωσι. ; Καὶ τολμᾷ λοιπὸν ἡ θρησκεία τῆς Ἐκκλησίας νὰ κηρύττῃ ἐναντίᾳ τῶν πόθων τῆς ψυχῆς ὑμῶν, δι' ἃ ἤθελον αἰσχύνεσθαι καὶ οἱ ἀγριώτεροι οἰκηταὶ τῶν δασῶν;

» Κατηραμένος ὁ κληρικός, ὁ προδίδων τὴν ἐντολὴν του!

» Κατηραμένος, ἐὰν μεταχειρίζηται ὡς ὄργανον ἀνομίας τὸν θεῖον λόγον τοῦ Εὐαγγελίου. Κατηραμένος, ἐὰν τὸ βλάσφημον στόμα του ἐπικαλῆται ὑπὲρ τῶν τυράννων τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψίστου. Κατηραμένος, ἐὰν ἡ ρυπαρά του ψυχὴ δὲν τὸν ἀφίνη νὰ προτιμήσῃ τὸν θάνατον καὶ τὸ μαρτύριον, ἀντὶ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν βίαν τῶν ἰσχυρῶν.

» Τὸ μαρτύριον τοῦ ἐλευθέρου, ὡ υἱοὶ τοῦ Σουλίου, εἶνε ἡ ἀγιωτέρα θυσία εἰς τὸν ἄχραντον βωμὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ Εὐαγγέλιον δὲν δύναται νὰ θριαμ-

θεύσῃ, εἰμὴ ἐν τῷ θριάμβῳ τῶν λαῶν καὶ ὁ ὕμνος τῆς παλιγγενεσίας των εἶνε τὸ ἁγιώτερον ἄσμα τῆς δόξης, τὸ ὁποῖον θέλουσι παιανίζῃ αἱ ἰσαδελφοὶ γενεαὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου.

»Ἐμπρός, ὦ ἀδελφοί, ἔμπρός! Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶνε εἰς τὰ χεῖλη μου καὶ ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων ἅς εὐλογήσῃ τὰ φιλελεύθερα ὑμῶν ὅπλα».

Καὶ ἐπορεύθησαν οἱ Σουλιῶται εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἐδεήθησαν ὑπὲρ τῆς πίστεως, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

ΙΕ'

Καὶ ἡγγέλθη εἰς τὰ Ἰωάννινα ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν Τζαβελλαίων καὶ οἱ Μποτσιαραῖοι καὶ οἱ Ζερβαῖοι ὑπεσχέθησαν ἐπίσης νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πατριδα καὶ ὁ Τύραννος ἐπίστευσε ταῦτα, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ γενναῖαι ἐκεῖναι φάραι ἦσαν κεκλεισμέναι εἰς τὸ φρούριον καὶ εἰς τὸ μόνον βουνόν, τὸ ὁποῖον ταῖς ἔμενε.

Καὶ ὁ Ἀλῆ-πασσᾶς μετ' ὀλίγον, ὁ αἰώνιος ἐχθρὸς τοῦ ἐλληνικοῦ γένους Ἀλῆ-πασσᾶς, ἐπορεύθη εἰς τὴν πολιορκίαν, ποθῶν νὰ γίνῃ θεατὴς τοῦ θριάμβου τῶν ὀπλων του καὶ νὰ στήσῃ ἰδίαις χερσὶν ἐπὶ τῶν ποθουμένων πύργων τὴν μουσουλμανικὴν ἡμισέληνον.

Καὶ ματαίως ἐζήτησε τὸν Τζαβέλλαν, τὸν Μπότσιαρην καὶ τὸν Ζέρβαν. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀδελφῶν περιέμενον οἱ ἄνδρεῖοι τὴν ἐσχάτην ὥραν τῆς δοκιμασίας.

Λυσσώδης ἐμήνυσεν εἰς τὸν Μπότσιαρην, ὑπενθυμίζων τὰ ὑποσχεθέντα.

— «Οἱ τύραννοι, ἀπεκρίθη ὁ ἥρωας, δὲν διατηροῦσιν ἢ τὰς ὑποσχέσεις τῆς τυραννίας· τῆς ἐλευθερίας τὰ τέκνα μόνας τὰς ὑποσχέσεις τῆς ἐλευθερίας φυλάτουσιν,

Ἄγριος τότε ἐκραύγασεν ὁ Ἀλῆς: — «Τεμάχια θὰ γίνῃ, ἂν δὲν ρίψῃ τὰ ὅπλα!»

— «*As ἔλθῃ νὰ τὰ πάρῃ*», ἀπεκρίθη ὁ μεγαλόφυχος.

Καὶ ἡ ὀργὴ ἐβάφη εἰς ἀκοίμητον φλόγα αἵματος... καὶ χάσμα εὐρὸν ἠνεώχθη ἐν μέσῳ ἀμφοτέρων, χάσμα καταστροφῆς... ἦτο ἀνάγκη νὰ καταπνίγῃ ἐν θῦμα... καὶ κατέπτε τὸν ἀθῶον λαόν!...

Τὰς συνεχεῖς, τὰς τρομερὰς ἐφόδους ὁ Ἀλῆς διέτασεν αὐτὸς καὶ πολλάκις κατ' αὐτοῦ ἐπέπεσαν οἱ Σουλιῶται καὶ πολλάκις ἐνεκαρτέρησαν· εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἀδιεξόδων φαλάγγων, ἀλλὰ πολλοὶ τῶν ἀνδρείων ἔπιπτον καθ' ἐκάστην, ὥς ὑπὸ σιδηρᾶς χειρὸς πληττόμενοι καὶ ἡ δίψα καὶ ἡ πείνα ἐπηύξησε τὰς ταλαιπωρίας τῶν πολιορκουμένων.

Ἦτο ἡ τελευταία πάλη, πάλη ζωῆς καὶ θανάτου, ἦτο ἡ ἀρετὴ καταβαλλομένη ὑπὸ τῆς προδοσίας, ἦτο ὁ πικρὸς χαμόγελως, ὁ ὁποῖος πλανώμενος εἰς τὰ χεῖλη τῶν δυναστευομένων, ἐλέγχει τὴν μυστηριώδη ἰσχὺν τῆς εἰμαρμένης.

Τὸ ἄλγος τῶν ψυχῶν ἦτο μέγα! . . . ! Ποῦ εἶνε τὰ ἄσματα τὰ μελωδικὰ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀθαρίκου; Ποῦ εἶνε οἱ πολεμικοὶ παιᾶνες τῶν ἀνδρείων τῆς Κιάφας; Διατί δὲν τραγωδοῦσι πλέον τὸ κοπτερὸν ξίφος τοῦ Τζαβέλλα, τὸ ἡχηρὸν τουφέκι τοῦ Μποτσιαρη, τῆς Μόσχως καὶ τῶν λοιπῶν ἀμαζόνων τὴν δίστομον μάχαιραν; . . . Ἐσίγων καταβεβλημένοι, καθὼς σιγᾷ τὸ μεῖδιμα τῆς ἀθωότητος μετὰ τὴν πρώτην τοῦ ἐγκλήματος ἡμέραν! Ὅπου καὶ ἂν ἔστρεφον οἱ ἄνδρες τὸ βλέμμα, τῆς ἡμισελήνου ἀντίκρουσον τὴν σημαίαν καὶ πανταχοῦ ἐχθρικὴν δύναμιν καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τοῖς ἦσαν ἐναντία.

Δὲν εἶχεν ἡ γῆ πλέον φυτὰ πρὸς τροφήν των, μήτε τὰ νέφη βροχὴν διὰ τὴν δίψαν των.—! Καὶ ὁ οὐρανός; . . . Ὁ οὐρανὸς κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δὲν εἶχεν εἰμὴ μίαν ἀκτῖνα ἐλέους ἀνωφελοῦς . . . καὶ ἐλπίδος μεμακρυσμένης.

Ἔτι λοιπὸν μένει; Ἡ ἐσχάτη παρηγορία τῶν ἀνδρείων, ἡ ἐν τῇ πεδίῳ δόξα τοῦ θανάτου πάντες εἶνε ἀπεφασισμένοι, ἀλλὰ . . . ἀκόμη μίαν στιγμὴν! . . .

ἸΜήπως σήμερον ἀπεφάσισεν ἡ Εἰμαχρμένη ν' ἀπο-
λεσθῇ πᾶσα ἡ γενεὰ τοῦ Σουλίου; Οὐχί! ἡ κληρο-
νομία τοῦ χυθέντος αἵματος θέλει καρποφορήσῃ εἰς
τὰ στέρνα τῶν ἐπιζώντων.

Μία αἶφνης ἀνυψώθη φωνή κατὰ τὸν θόρυβον τοῦ
πλήθους, φωνή συμβουλευούσα τὴν παράδοσιν . . .
καὶ τὸ πλήθος δράττει τὴν ἀπαισίαν πρότασιν, ὥς ὁ
ναυαγὸς τὴν πρώτην δοκόν. Ἄλλ' πολέμισται:
«Κάλλιον θάνατος!» ἀποκρίνονται καὶ ἐφορμῶσι
πρόθυμα σφάγια, ὅτε παρουσιάζεται αὐτοῖς ἡ σεβα-
σμία μορφή τοῦ Σαμουήλ, μαῦρον σταυρὸν ἀνυψοῦν-
τος ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν των. Ὡχρὸν εἶχε τὸ μέτωπον,
κεχωσμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τεταραγμένα, ἀλλ'
οὐχὶ ἔντρομα, ἡκτινοβόλουν τὰ βλέμματά του· ἔτρε-
μον οἱ πόδες του καὶ ἔτρεμε μᾶλλον ἡ φωνή του.

Πάντες μένουσιν ἄλαλοι καὶ ἐκεῖνος ἐπιφωνεῖ:

— «Ἀδελφοί μου, τέκνα μου Σουλιῶται, ἀκούσατε
τὸν λόγον τῆς ἐντολῆς μου! Τὸν μεταδίδω μετὰ θάρ-
ρους, ὑμεῖς ἀκούσατέ τον μὲ γενναιότητα.

«Εἴμεθα ὀλίγοι, εἴμεθα μόνοι. . . εἴμεθα νενικημέ-
νοι· ἔφυγον οἱ δειλοί, οἱ ἄφρονες ἐγκαταλείπουσιν ἡ-
μᾶς, οἱ μικροὶ προδίδουσιν ἡμᾶς . . . ἀπέθανον οἱ ἄρι-
στοι! Δόξα εἰς τοὺς ἀποθανόντας. ἸΚαὶ εἰς ἡμᾶς τί
μένει; Ἡ δουλεία, ἡ περιπλάνησις ἢ ὁ θάνατος!

»ἸΤί πρέπει νὰ προτιμήσῃτε; Τὴν ἐξορίαν; . . .

Ἀκούσατε, ὦ ἄνδρες τοὺν τελευταῖον λόγον ἀνθρώπου, οὐδέποτε ἐν ἀπελπισίᾳ λαλήσαντος. Ἐλευσινὴ εἶνε ἡ ἐξορία, ἐλευσινή! καὶ ἅμα τὸ βῆμα ὑμῶν διευθυνθῇ πρὸς τὴν ἐξορίαν, θέλει ἐκλείψῃ ἀμέσως ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τῶν ἄθλων ὑμῶν!

»Ἐὰν τριακονταετῆς πάτριος δόξα ἐπιστέφῃ τὸ μέτωπον ὑμῶν, ἀμέσως θέλει μηδενισθῇ!... Ἐκ τῆς πτώσεως ἢ ἐκ τοῦ θριάμβου θέλει κρίνῃ ὑμᾶς ὁ κόσμος.

»Μεταξὺ ὅμως τῶν πικρῶν τοῦ βίου στερήσεων, μεταξὺ τῶν ἀλγεινῶν ἀναμνήσεων τῆς πασχούσης πατρίδος, ἡ ἐξορία, ὦ ἀδελφοί, εἶνε ὁ ἄρτος τῆς ἐλευθερίας κατὰ τὰς πεπρωμένας ἡμέρας τῶν συμφορῶν.

»Ὅποτε φωνὴ οἴκτου εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν κυμάτων μορμυρίζουσα πλήξῃ ἐν ξένῃ, ἐν μακρυνῇ χώρᾳ τὴν ἀκοὴν ὑμῶν, αὐτὴ θέλει εἶσθαι ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος, καλοῦσα εἰς ἀπολύτρωσιν αὐτῆς.

»Ὅποτε θέλετε περιπλανηθῇ χωρὶς ἀνάπαυσιν, ξένοι, ὀχληροὶ καὶ πάσχοντες, ἐν τῇ μέσῃ ξένων λαῶν καὶ ἀκούσατε μίαν φωνήν, ἥτις δὲν θέλει φθάσῃ μέχρι τῆς καρδίας ὑμῶν, διότι δὲν θέλετε καταλαμβάνῃ αὐτήν, ὦ, τότε θ' ἀναστενάξητε διὰ τὴν πατρίδα καὶ ἡ ψυχὴ ὑμῶν θέλει στομωθῇ εἰς τὸν φλογερὸν τῆς ἐλευθερίας ὑμῶν πόθον.

»Ὅταν ἴδῃτε τὸ βλέμμα μητρὸς τινος νὰ ἐκχέῃ

ἐπὶ τῶν τέκνων τὰ νάματα τῆςστοργῆς αὐτῆς, ὅταν ἐνώπιον ὑμῶν ἡ φιλία ἐνώσῃ εἰς ἓν δύο καρδίας, ὅταν ἔδῃτε καὶ παρθένους καὶ νεανίας ν' ἀνταλλάσσωσι μειδιάματα ἐρωτικά... ματαίως τότε, ματαίως θέλετε ἐπιθυμήσῃ νὰ λέγῃ ὑμᾶς τέκνα τῆς ἡ μήτηρ, ἐκεῖνα δὲ νὰ λέγωσιν ὑμᾶς ἀδελφούς, ἐνὸς φίλου ἡ χεὶρ νὰ σφίγῃ τὴν χεῖρα ὑμῶν καὶ ἓν μόνον μειδίωμα νὰ καταβῇ παυσίλυπον εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς ψυχῆς ὑμῶν!

»Καὶ θέλετε ἐννοήσῃ τότε, ὅτι μετὰ τῆς πατρίδος ἐστερήθητε καὶ μητρὸς καὶ ἀδελφοῦ καὶ φίλου καὶ γυναικὸς καὶ ἐρωμένης καὶ ἡ ψυχὴ ὑμῶν θέλει στομωθῇ εἰς τὸν φλογερὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας.

»Καὶ πολλάκις θέλετε ἀκούῃ τὸ ὄνομα ὑμῶν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ ὑμῶν διασυρόμενον ὑπὸ τῆς συκοφαντίας, ἐξευτελιζόμενον ὑπὸ τῶν ὕβρεων καὶ μόνον στιγμιαῖός τις οἶκτος θέλει ἀναφαίνεται εἰς τὰ χεῖλη τῶν ξένων καὶ ἡ λήθη εὐθὺς θέλει καλύψῃ καὶ αὐτὸν διὰ παντός.

»Καὶ ἡ ἀκμὴ τῶν παθημάτων καὶ ἡ παραφορὰ τῆς ἀπελπισίας θέλουσι ποτίσῃ τὸ πνεῦμα ὑμῶν δι' ἀλγεινῆς, δι' ἀφάτου πικρίας καὶ ὁ κόσμος δὲν θέλει ἐννοήσῃ ὑμᾶς.

»Καὶ ἡ ὀργὴ τότε φλογερωτέρα θέλει βράζῃ εἰς τὰ ὑμέτερα στέρνα! Θέλετε μεταδώσῃ αὐτὴν εἰς τοὺς

υἱοὺς ὑμῶν καὶ οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ ὑμεῖς θέλατε ἀποδῶσθαι εἰς τὴν πατρίδα τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς.

»Σήμερον θέλετε στενάζῃ, ἀλλ' εἰς μάτην! Οἱ στεναγμοὶ ὑμῶν θέλουσιν ἐκλείψῃ, ὥς αἱ σκιαὶ τῆς ἡμέρας, αἱ πᾶσαν ἐσπέραν ἐκλείπουσαι! . . . ἀλλ' ἡ ψυχὴ ὑμῶν θέλει τρέφεσθαι εἰς τὰ ἔλκη . . . θέλει τρέφεσθαι διὰ νὰ τρέφῃ αἰώνιον μῖσος κατὰ τῶν τυράννων τῆς γῆς.

»Τέκνα, ἀδελφοί, σύντροφοί μου! ἔφθασεν ἡ ἐσχάτη στιγμή! Δὲν θέλομεν νικήσῃ, ἀλλὰ παρηγορήθητε καὶ ἅς μὴ ἐγκαταλείψῃ ὑμᾶς τὸ θάρρος καὶ ἡ προσδοκία τοῦ μέλλοντος.

»Σώθητε ὅσοι δύνασθε· καὶ ξένοι καὶ περιπλανώμενοι, ἐξόριστοι καὶ καταδεδιωγμένοι, ὑμεῖς εἰσθε ἀπόστολοι ἐλευθερίας, μάρτυρες τῆς πατρώας πίστεως, λειτουργοὶ ἄχραντοι τοῦ πολιτισμοῦ».

Ἐκλινον οἱ τεθλιμμένοι Σουλιῶται τὴν κεφαλὴν καί, ὑπακούσαντες εἰς τὴν θλιβεράν τοῦ φαλμυδοῦ συμβουλὴν, διεπραγματεύθησαν πρὸς τοὺς πελειμούς καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἀποδημίαν των.

Ἦτο πικρὰ ἡ στιγμή! ἐκ τῶν ἡλιοκαεσάτων προσώπων ἀκούσιον ἔπесе δάκρυ καὶ αἱ γυναῖκες ὠδύροντο καὶ εἰς μάτην ἐζήτουν οἱ μαχηταὶ νὰ κρύψωσι τὸ ἄλγος αὐτῶν καὶ ὅλοι ἐπάνω εἰς τοὺς πατρικοὺς τάφους ἀντήλλαξαν τὸν ὕστερον ἀσπασμόν

καί, προπορευομένης τῆς σταυροφόρου σημαίας, ἐστράφησαν πρὸς τὴν Πάργαν.

Ἐκυμαίνεται ἔτι ἡ σημαία εἰς τοὺς πύργους τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς! . . . Ὁ τελευταῖος χαιρετισμὸς πρὸς αὐτὴν διηυθύνετο καὶ πᾶς μαχητὴς ἐμορμύριζεν εἰς τὸν κρύφιον διαλογισμὸν του : — «Θέλομεν συναντηθῇ πάλιν».

ἸΚαὶ ὁ Σαμουήλ ; . . .

Μόνος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πατρίδος του, ὡς ἡ ἔρημος κυπάρισσος ἐν μέσῳ τῆς σιγῆς τῶν μνημάτων, μόνος περιέσφιξε τὴν σημαίαν . . . καὶ δὲν μετεμελήθη διὰ τὰ πάθη του !

Καθὼς ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν τοῦ θεοῦ λόγου ἡ πνοὴ διήγειρεν αὐτὸν ἐκ τῆς καλύβης του, οὕτως ἔφεγγεν ὁ ἥλιος βασιλεύων, οὕτως ἔβαφε διὰ χρώματος αἱματηροῦ τὸν ὀρίζοντα καὶ ἔκλινεν ὀπίσθεν τῶν βουνῶν τῆς Λευκάδος.

Εἰς διαλογισμὸς διήλθε τῆς ψυχῆς του : — «Ἦλιε τῆς Ἑλλάδος, ἠρώτησεν, εἰς μάτην ἄρα ἐφώτισες τὴν σημαίαν αὐτὴν τῆς παλιγγενεσίας ; . . .

» : Ὁνειρος εἶνε πλάνος ἡ ἐλευθερία τῆς πανελληνίου φυλῆς ;

«! Ἡ σωτήριος ἀποστολή τοῦ 19^{ου} αἰῶνος πρέπει νὰ ταφῇ εἰς τὸ σκότος τῆς λήθης; ...»

Καὶ ἐκ τῶν αἰωνίων Μονῶν μία φωνή, ἀντεδόνησεν ὡς τόνος λύρας εὐμόλπου:

— «Ὅστις δὲν πιστεύει εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν, δὲν πιστεύει εἰς τὸν Ὑψιστον.

»Τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων γεννᾷ τὴν ἐλευθερίαν ... Πίστευε!»

Ὑποκλινῆς ἔκυψεν ὁ γέρων τὴν κεφαλὴν καὶ ἐσιώπησεν.

Ἐκύτταξε περὶ αὐτόν ... Ἐχθροὶ περιεκύκλουν τὸν γέροντα, αἶροντες ἤδη τὴν ἡμισέληνον.

— «Οὐδεὶς, ἀνεκραύγασεν, οὐδεὶς νὰ μὴ ἀπλώσῃ βέβηλον χεῖρα ἐπὶ τοῦ λαβάρου τῆς μελλούσης νίκης!»

Ἦρπασε μόνος τὸ λάβαρον, τὸ ἐσφιγξεν ἐπὶ τοῦ στήθους καί, δράξας ἀνημμένην θρυαλλίδα, ἀνέκραξεν ἐκ τῆς πυριτιδαποθήκης:

— «Ὁ ἐλεύθερος ἀποθνήσκει, καθιερώων τὴν πίστιν τῶν ἰδεῶν του!»

Τρομερὰ ρῆξις ἀνέσκαψε τὸν πύργον ... τὸ πτώμα του ἐτινάχθη εἰς τὸν ἄερα, ὡς νὰ ἐπόθει τὸν οὐρανὸν καὶ περιτετυλιγμένος ὑπὸ ἐσχισμένων τεμαχίων τῆς σταυροφόρου σημαίας. . . ἀπέθανεν ὁ προφήτης! Ἐπήλ-

θεν ἡ σιγή φρικαλέα... ἄλλ' ἡ θυσία διηγωνίσθη! Τὸ αἷμα τοῦ Σαμουήλ καὶ τὸ αἷμα τῶν συμμαρτύρων ἐγέννησε τὴν ἐλληνικὴν ἐλευθερίαν.... Αἱ γενεαὶ δὲν ὥρίμασαν... — Ἡ θυσία εἶνε τοῦ ἀνθρώπου καθήκον!... Τὸ μέλλον κεῖται εἰς τὰ μυστήρια τῶν αἰώνων!...

